فاتح الكريمى

مختصر

تاريخ اسلام

۲ نچى قسم

ناشرى : حسين حسينوف كتبخانه‌سى اورنبورغده.

دورتنچى مرتبه باصلووى

ЭЛЕКТРО-ПАРОВАЯ ЛИТО-ТИПОГРАФІЯ
Товарищества «КАРИМОВЪ, ХУСАИНОВЪ и Ко»
Оренбургъ.
1914 г.

یاکی نرسه

مکتب اداره‌لرینه زور سوینچ

مفصل تاریخ اسلام خریطه‌سی

یاصاوچیسی مدرسهٔ حسینیه معلملرندن صلاح کمال افندی.

توب اسکلادی حسینف کتبخانه‌سنده‌در.

بره‌مله‌ب بهاسی ٦٥ تین. پوچته ایله ٨٠ تین. بره‌مله‌ب نالوژ ایبل

کوبله‌ب صوراوچیلرغه کوب اسکیدکه ایله هر طرفقه یباررگه ممک

حسینف کتبخانه‌سی خصوصی ناشرلر طرفندن نشر ایدلگ

بیك کوب کتابلرنك پریستاویتلی - در. دیمك هر قایوسی بال

حسینف کتبخانه‌سی آرقلی تارالادرلر.

زور شادلق کوب یللردن بیرلی کوتلگان، ابن
گیره‌کلی نرسه باصلوب چقدی

„حساب قورالی“ نامنده

مکتبلرمز ایچون ماتور بو یاوده باینافقنه نرسه‌دن معلومات بیرگان غایت استفاده‌لی دیواری

تابلیتسه = جدول

بو نرسه هر مکتبنك دیوارنده بولو البته لازم. مکتب بالالرینا موندن کوب فائده کوره‌چکلری طبیعیدر.

یاصاوچیسی شاکرجان السعدی. بره‌مله‌ب حقی ١٥ تین، پوچطه ای
٢١ تین، بره‌مله‌ب نالوژ قیلنمی.

ناشری: حسین حسینوف کتبخانه‌سی اورنبورغده.

کوبله‌ب آلوچیلرغه زور اسکیدکه.

г. Оренбургъ, Книжный Магаз. Х. Хусаинова. : آدریس

ایکنچی قسم

مختصر

تاریخ اسلام

اسلام

مرتبی: فاتح کریموف.

دورتنچی مرتبه باصلوری.

«کریموف حسینوف وشرکاسی» نڭ مطبعه‌سی
اورنبورغ — ۱۹۱۳.

ناشری :
حسین حسینوف کتابخانه‌سی
اورنبورغده .

بسم الله الرحمن الرحيم

اسلام دینینک ظاهر بولغان اورنی

اسلام دینی باشلاب «جزیرة العرب» دیگان یرده ظاهر بولدی. «جزیرة العرب» آزیا قطعه‌سینک غرب جنوبیسنده زور بر یارم آطه‌در. بو یارم آطه‌ده ایسکیدن بیرلی عربلر طورغانغه کوره، «جزیرة العرب» یاکه «عربستان» اسملری ایله آتالغان.

بو جزیره‌نک شمال طرفی «سوریه» و «عراق» قطعه‌لرینه؛ غرب طرفی «بحر احمر» گه و «باب المندب» بوغازینه؛ شرق طرفی «هرمز» بوغازینه و «بصره» کورفزینه؛ جنوب طرفی «بحر محیط هندی» گه و «عمان» دکزینه طوتاشقان. شوڭا کوره، اوچ یاغی صو، بر یاغی قوری‌دن عبارتدر.

عربستان ایسکیدن بیرلی «حجاز»، «یمن»، «حضرموت»، «عمان»، «نجد» اسملری ایله بر نیچه قسمگه بولینب یورتولگان. «حجاز» نڭ شمال طرفی «بادیة العرب»، شرق طرفی دخیده بادیة العرب و «نجد»، جنوب طرفی «یمن»، غرب طرفی «بحر احمر» دن عبارت اولوب، طوفراغی ایگون ایگارگه یارافسز، کوب یرلری طاو طاشلقدر.

« یمن » قطعه‌سی طاولق بر یر ایسه‌ده طوفراغی یخشی بولغانغه کوره ایگون ایگارگه یاراقلی‌در. « حضر موت » عربستاننك جنوب طرفنده بحر محیط هندی بویفه در. « عمان » جزیرة العرب‌نك جنوبنده، « نجد » شرق طرفنده واورته سنده در.

« جزیرة العرب » نك دکز بویلری بر قدر معمور، ایران طرفلری منبت و ایگون ایگارگه یاراقلی ایسه‌ده بیك کوب یرلری قوم صحرالرندن عبارتدر. بو جزیره ده آغا طورغان زور صولر، یاکی تلگه آلورلق کوللر یوقدر. فقط بعض اورنلرده چوللر اورته سنده کوله‌گه‌لی آغاچلر، یشل‌لکلر و شونلر یاننده، اچارگه یاری طورغان صولر اوچراشدرغالی. چیتدن قاراغانده بر اوطراو شیکالی کورینوب طوره طورغان موندی یرلرگه « واحه » دیلر. عربستانده تورلی حیوانلر یتشه. لکن الك مشهورلری دوه ایله آت در.

عربستاننك خلقی

عربلر حضرت نوح نك « سام » آدلی اوغلی‌نك نسلندندر. بو عرب خلقی « بائده » ، « عاربه » ، « مستعربه » اسملری ایله اوچ‌گه بولینب یورتوله.

« بائده » عربلری بیك ایسکی بولغانغه کوره، آنلرغه دائر تاریخی معلومات یوق دیب أیتورلکدر. شول قدریسی معلومدرکه: اوزلرینه « هود » علیه السلام یبارلگان « عاد » قومی برله « صالح » علیه السلام یبارلگان « ثمود » قومی بائده عربلرندندر.

عاد قومی یمن ایله عمان آره‌سنده و حضر موت تیره‌لرنده

طورغانلر. « شداد » اسملی مشهور بر حکمدار بونلرنڭ پادشاهسی بولغان.

ثمود قومی حجاز برله شام آره سنده طورغانلر.

« عاربه » عربلری « بنی قحطان » قبیله‌لرندن عبارتدر. بونلر بیك ایسکی زمانلرده (هجرتدن ۲۶۹۰ یللر الوك) یمن‌ده زور بر حکومت توزوگانلر.

توزومش اولدقلری « بنی حمیر » حکومتی ایکی مڭ یلدن آرتق دوام ایتکان. حاضرگی « صنعا » بلده‌سی یاننده، اول وقت مشهور « سبا » یاکه « مأرب » شهری شول حکومت نڭ پایتختی بولغان. « بنی حمیر » حکومتی آخرنده حبشیلرنڭ هجومی ایله منقرض اولمشدر. حاضرگی کونده یمن تیره سنده « حمیری » دیب آتالغان یازو ایله نقشلانمش طاشلر طابلمقده در.

« مستعربه » عربلر دیب عربلرنڭ حجاز قطعه‌سنده طور- غانلرینه أیتله در. بونلر اسماعیل علیه السلام نڭ « جرهم » قبیله سندن آلغان خاتونندن طوغوب اورچیگان وکوبه‌یگان کشیلر یعنی اسماعیل علیه السلامنڭ بالالری و نسلیدر. مستعربه عربلر قبیله و عشیرت حالنده یاشیلر، سوداگرلك ومال آصراوچیلق ایله کون ایته‌لر ایدی.

قریش قبیله سی ـ مستعربه عربلردن « قریش » اسملی بر قبیله بار وبوقبیله « مکه » شهرینڭ اڭ توب خلقندن ایدی.

بوقریش قبیله‌سی نسل وبایلق جهتنچه باشقه عرب قبیله لرندن اوستون بولغانغه کوره، کعبه نڭ بار خدمتی ده آنلر قولنده بولا و شول سببلی بوقبیله بیك حرمتلی طوتیله ایدی.

پیغمبرمز محمد علیه السلام اوشبو قریش قبیله‌سندن اولوب، اسماعیل علیه السلام نسلندندر.

کعبه ـ حاضرگی کعبه ایسکیدنوك بار ایدی. آنی الله تعالی نڭ

امری ایله ابراهیم و اسماعیل علیه السلاملر بنا ایتدیلر. عربلر پت پرست وکافر و قتلرنده ده کعبه‌نی بیك عزیز ومقدس صانیلر آنلرنك صنم‌لری شونك اچنده طورا، هر یل حج وقتنده کعبه‌نی زیارت ایچون بیك کوب خلق جیولا، پت‌لر ایچون قربانلر چالالر ایدی.

اسلامدن اوّل عربلر

عربلرنك کوبسی پت پرست ایدیلر. هر قبیله‌نك اوزینه مخصوص پت‌لری بار ایدی. کعبه‌ده‌گی پت‌لرنك الڭ زورسی «هبل» اسمنده ایدی. عربلرنك بعضیسی یهودیلکنی، بعضیسی خرستیانلقنی قبول ایتمشلر ایسه‌ده بونلر بیك آز اولمشدر. عربلر قوناق سویوچان، جومرد، ناموسلی، طوغری سوزلی، شعر وفصاحت‌نی یاراتوچی بر خلق بولغان.

مکه یاننده «عکاظ» اسملی بریرگه هریل جیولوب زوربر بازمنکه قورالر، شونده سوداگرلر سودا ایته، شاعرلر شعرسویلی، یاکه یازغان شعرلرن خلقغه طاراتالر، اوستا سویله‌وچیلر نطقلر ایراد ایته‌لر، شعرده، فصاحت وبلاغت‌ده اوستون چقغانلرغه مکافات‌لر بیریله، آنلرنك شعرلری، هرکم کورسون ایچون، کعبه دیوارینه آصیلوب قویولا ایدی.

«ابرهه» و «اصحاب فیل»

عاربه عربلری طرفندن «یمن» ده قورولغان «بنی حمیر» حکومتینی پیغمبرمز محمد علیه السلام طوغماسدن ۹۳ یل الوك حبشیلر

ضبط ایلدیلر. شونده اوزلری بر حکومت قوردیلر. پایتختلری «صنعا» شهری ایدی. شول حبشیلرگه حاکم بولغان «ابرهه» اسملی بر کشی، عربلرنی مکه‌ده‌گی کعبه‌نی زیارت ایتودن طوقتاتو نیتیله «صنعا» شهرنده زور بر کلیسا صالدردی و کعبه اورنینه شونی زیارت ایتسونلر دیب، همه عرب قبیله‌لرینه امر و اعلان ایتدی.

لکن عربلر اول کلیسانی زیارت و حرمت ایتمه‌دیلر. حتی مکه‌دن بر نیچه کشی «صنعا» شهرینه مخصوص کیلوب اول کلیسانڭ دیوارینه نجاست سورتب کیتدیلر. صڭره بونلرنڭ کعبه اهلندن بولولری بلنگاچ ابرهه‌نڭ بیك آچووی کیلوب کعبه‌نی یمرر ایچون مکه اوزرینه هجوم ایتدی.

«ابرهه» نڭ زور بر فیلی بار و قایوغنه صوغشقه کیتسه‌ده شول فیل آرقه‌سنده دشمنلرن جیڭگه ایدی. کعبه اوستنه هجوم ایتکانده‌ده شونی آلوب باردی. لکن بو سفر فیل مکه‌گه یاقنلاشقاچ چوکوب، یورومی طورغان بولدی. باشقه یاقغه بوروب یبارسه‌لر بیك شه‌ب بارا - اما کعبه‌گه طابا بوردیلرمی درحال طوقتی ایدی. بو واقعه قرآن‌ده «الم ترکیف...» سوره‌سنده بیان ایدلمشدر. جناب حق کعبهٔ معظمه نی صاقلادی. ابرهه عسکری اوستنه زور بلالر کیلدی. الله تعالی نڭ امری ایله بر طاقم واق قوشلر آوزلری و آیاقلری ایله آنڭ عسکری اوستنه هوادن واق طاشلر یاودررغه باشلادیلر. یاڭغور شیکللی یاوغان شول طاشلردن ابرهه عسکرینڭ کوبسی تلف بولدی. آنڭ اوستینه‌ده زور طاشو بولوب قالغانلرن آغزوب هلاك ایتدی. شول سببلی ابرهه جیڭلوب کیر و قایتورغه مجبور بولدی.

ابرهه‌نڭ اوشبو عسکرینه «اصحاب فیل»، واقعه‌گه «فیل واقعه‌سی»، اوشبواش بولغان یل‌غه‌ده «فیل یلی» دیب یورتوله‌در.

مونه اوشبو فیل یلنده حضرت محمد صلی الله علیه والسلام دنیاغه کیلدی.

محمد علیه السلام نڭ دنیاغه کیلووی
و نسب شریفلری

حضرت محمد علیه السلام فیل یلنده، ربیع الاوّل آیی نڭ اون ایکیسنده (میلاد نڭ ۵۷۰ نچی یلنده، آپریل نـڭ ۱۷ سنده) دوشنبه کون مکهٔ مکرمه شهرنده آتاسینڭ یورطنده دنیاغه کیلدی.

آتاسی عبدالله اسملیدر. عبدالله عبدالمطلب اوغلی، عبدالمطلب هاشم اوغلی، هاشم عبدمناف اوغلی، عبدمناف قُصَیّ اوغلی، قُصی کلاب اوغلی، کلاب مُرّه اوغلی، مره کعب اوغلی، کعب لُؤَیّ اوغلی، لؤی غالب اوغلی، غالب فهر اوغلی، فهر مالك اوغلی، مالك نضر اوغلی، نضر کنانه اوغلی، کنانه خزیمه اوغلی، خُزیمه مدرکه اوغلی، مدرکه الیاس اوغلی، الیاس مُضر اوغلی، مُضر نزار اوغلی، نزار معدّ اوغلی، معد عدنان اوغلی‌در.

بونلردن صوڭ دخیده برنیچه بابالر آرقیلی محمد علیه السلامنڭ نسلی اسماعیل علیه السلامغه باروب تره‌له‌در. آناسی وهب قزی «آمنه» در. محمد علیه السلامنڭ آتاسی قریش قبیله‌سندن و هاشم آلندن‌در. قریش قبیله‌سی عرب قبیله‌لری اچنده آیروچه حرمتلو طوتولمقده و خصوصا هاشم بالالری بارسندنده اشرف و افضل صانالمقده ایدی. محمد علیه السلام مونه شول نسلدندر. اول دنیاغه کیلودن ایکی آی قدر الوك آتاسی عبدالله مدینه شهرنده وفات ایتکان ایدی. باباسی عبد المطلب آکارغه «محمد» دیو اسم بیردی و تربیه قیله باشلادی.

مکه خلقی نڭ الوغلری یاش بالالرنی مکه ده آصرامیلر، بلکه سوت آناسینه طاپشروب یخشی هوالی یرلرگه یباره‌لر، چیتدن مکه گه هر یلنی سوت آنالری کیلوب اوزلرنڭ تربیه قیلورغه برر بالا آلوب کیته‌لر ایدی. حضرت محمد علیه السلامنی بنی سعد قبیله سندن «حلیمه» اسملی بر خاتونغه بیردیلر. دورت یاشینه قدر اول شونڭ تربیه‌لندی. لکن آثارده باشقه بالالرده بولمی طورغان عادتدن طش کوب تورلی اشلر کورلدی. حلیمه و آنڭ ایری حارث بو اشلرگه تعجب ده قالا باشلادیلر. شوندن صوڭ حلیمه حضرت محمدنی اوزینڭ آناسی آمینه‌گه طاپشردی.

حضرت محمد آلتی یاشینه کرگانده آناسی آمینه دخی وفات ایتدی. شوندن صوڭ باباسی عبد المطلب آنی اوز تربیه سینه آلدی. ایکی یلدن صوڭ، یعنی حضرت محمد سیگز یاشده وقتده باباسی عبد المطلب ده وفات ایتدگندن آنی عبد المطلب نڭ اوغلی ابوطالب تربیه ایتارگه باشلادی.

ابوطالب محمد علیه السلامنی اوز بالاسی شیکللی سویه وجانی کبك عزیز کوروب صاقلی ایدی. محمد علیه السلام اون ایکی یاشنڭ وقتنده ابوطالب آنی آلوب سودا ایچون شامغه کیتدی. فلسطین ده «بصری» شهرنده «بحیرا» اسملی بر راهب‌گه اوچرادیلر. بو راهب ایسکی کتابلرنی مطالعه ایتوب، الڭ صوڭغی پیغمبر اولمق اوزره بر پیغمبر کیله‌چگنی و آنڭ بعض علامتلری بولاچاغنی بلگان ایدی.

محمد علیه السلامنی کورگاچ، آنڭ شول آخر زمان پیغمبری بولوچیلغنه قناعت حاصل ایتدی هم بونی ابوطالب‌گه خبر بیروب بو بالا ایله شامغه بارولری موافق توگللگنی، اگر بارسه‌لر یهودیلردن برر ضرر کیلو احتمالی بارلغنی بلدردی.

ابو طالب « بحیرا » نك سوزینه اهمیت بیردی ومالارن شول « بصری » شهرنده صاتوب، محمد علیه السلام ایله مکه گه قایتوب کیتدی.

محمد علیه السلام یکرمی بش یاشنده وقتده قریش خاتونلرندن خدیجه اسملی خاتون ایله نکاحلندی اول وقت حضرت خدیجه قرق یاشنده اولوب طول هم بیك بای ایدی. رسول الله نك ابراهیم اسمدگی اوغلندن باشقه بالالری اوشبو حضرت خدیجه دن طوغمشلردر.

پیغمبرلك کیلماسدن اولوك حضرت محمد علیه السلام اوزینك قوم قبیله‌سی و بتون عربلر آره‌سنده بیك حرمتلی و اعتبارلی طوتولا وهرکم آکا امینتلی کوز برلن قاری وشول سببلی آکا «محمدالامین» دیلر ایدی.

حضرت محمد علیه السلام اوتوز بش یاشلرنده وقتده عربلر کعبه بناسنی توزه‌توب یاکارتدیلر.

« حجر اسود » اسملی مبارك طاشنی اورننه قویو وقتی ینکاچ عرب قبیله‌لری آره‌سنده اختلاف چقدی. هر قبیله خلقی « بز قویامز » دیه سوزگه کریشه باشلادیلر. آخرنده اشنی قریش قبیله سی اتمنه عقل ودرایتی ایله مشهور بولغان « محمد الامین » نك (صلی الله علیه وسلم) قاراوینه طاپشردیلر. اول ایسه طاشنی بر کیوم اوستینه قویدردی و تورلی قبیله‌لرگه شول کیومنك تورلی طرفندن طوتوب کوتاررگه قوشدی. اوزی طاشنی آلوب اورننه قویدی. شولای ایتوب عربلر آره‌سنده قوزغالورغه طورغان نزاع باصیلدی. هر قایوسی ممنون بولوب حضرت محمدگه رحمت أیتدیلر.

محمد علیه السلام کورکام خلقلی، طوغری سوزلی، فقیرلرگه وعاجزلرگه بیك شفقتلی، صوك درجه‌ده صبر وثباتلی ایدی. مکه خلقی پت‌غه طابنسه‌لرده اول هیچ بر وقت پت‌غه طابنمادی وپت‌لرغه حرمت

ایمەدی، طوغری سوز ایچون هیچ کمدن قورقمادی. الله تعالی طرفندن کوکننه صالنو سببلی مکه یانندەغی « حرا » طاوینه باروب عبادت ایته، بعضا شونده برنیچه کونلر قالوب عبادت و تفکر ایله مشغول بولا ایدی.

محمد علیه السلام غه پیغمبرلك کیلووی و دین اسلام نك طارالووی

انسانلرنك الك شرافتلوسی بولغان محمد علیه السلامغه قرق یاشنده وقتده پیغمبرلك کیلوب، الله تعالی طرفندن قرأن کریم ایندریله باشلادی و انسانلرنی طوغری یولغه، حق دین‌گه أوندەرگه مأمور ایتلدی. آنك أوندەگان دیننه « دین اسلام » و شول دین‌گه ایەرگان کشیلرگه مسلمان دیلر.

رسول الله غه الك بورنچی اینگان آیت « اقرأ باسم ربك الذی خلق . . . » سوره سیدر. محمد علیه السلام « حرا » طاونده عبادت برلن مشغول بولغان وقتده رمضان آیی نك اون بدیسنده دوشنبه کون حضرت جبرائیل آرقیلی وحی کیلوب آنگا مذکور آیت نازل بولدی. شوندن صوك اول مکه خلقینی دین‌گه أوندی باشلادی. مکه خلقی اول وقت پت لرغه طابونالر ایدی.

محمد علیه السلامنك پیغمبرلگنه الك اوّل ایمان ایتوچی کشیلر خاتونلردن خدیجة الکبری رضی الله عنها و ایرلردن حضرت ابو-بکر الصدیق و حضرت علی رضی الله عنه لردر. بوندن صوك زید بن حارثه، عثمان بن عفان، زبیر بن العوام، عبد الرحمن بن عوف،

...ینمدی، طوغری سوز ایچون هیچ کمدن قورقمادی. الله تعالی طرفندن ...یشه صالنو سببلی مکه یاننده‌غی «حرا» طاوینه باروب عبادت ...نی، بعضا شونده برنیچه کونلر قالوب عبادت و تفکر ایله مشغول ...ولا ایدی.

محمد علیه السلام غه پیغمبرلك کیلووی و دین اسلام نك طارالووی

انسانلرنك الڭ شرافتلوسی بولغان محمد علیه السلامغه قرق یاشنده وقتده پیغمبرلك کیلوب، الله تعالی طرفندن قرآن کریم ایندریله باشلادی و انسانلرنی طوغری یولغه، حق دین‌گه اوندرگه مأمور ایتلدی.

آنك اوندەگان دیننه «دین اسلام» و شول دین‌گه ایەرگان کشیلرگه مسلمان دیلر.

رسول الله غه الڭ بیرنچی اینگان آیت «اقرء باسم ربك الذی خلق . . . » سورەسیدر. محمد علیه السلام «حرا» طاونده عبادت برلن مشغول بولغان وقتده رمضان آیی نك اون یدیسنده دوشنبه کون حضرت جبرائیل آرقیلی وحی کیلوب آڭا مذکور آیت نازل بولدی. شوندن صوڭ اول مکه خلقینی دین‌گه اوندی باشلادی. مکه خلقی اول وقت پتلرغه طابونالر ایدی.

محمد علیه السلامنك پیغمبرلگنه الڭ اوّل ایمان ایتوچی کشیلر خاتونلردن خدیجة الکبری رضی الله عنها و ایرلردن حضرت ابو-بکر الصدیق وحضرت علی رضی الله عنه لردر. بوندن صوڭ زید بن حارثه، عثمان بن عفان، زبیر بن العوام، عبد الرحمن بن عوف،

سعد بن وقاص ، طلحة بن عبیدالله حضرتلری دین اسلام غه کردیلر.

محمد علیه السلام اوّلا اوچ یلغه قدر خلقنی دین اسلامغه یاشرون صورتده اُونده‌دی و شعائر اسلامیه‌نی صحابه‌لر ایله یاشرون صونه قیله طورغان بولدی . لکن صکره الله تعالی طرفندن : « بیورغن اشکنی آشکارا ایت » دیب امر کیلگاچ خلقنی دین اسلام غه یاشرمابنچه اُوندی باشلادی .

محمد علیه السلام‌نڭ یا ڭی بر دین نشر ایته باشلاوینه و الله تعالیدن باشقه هیچ معبود یوق ، پت‌لرغه طابنورغه یارامی دیووینه مشرك‌لرنڭ بیك آچولری کیلدی . محمد علیه السلام غه دشمانلق اظهار ایته باشلادیلر . حالبوکه بر طرفدن دین اسلام غه کروچیلر کوندن کون آرتا بارا ایدی . بوکارغه مشرکلرنڭ آچولری بیگره‌ك قابارد ی. آخرنده قریش‌نڭ الوغلری جییلوب ، حضرت محمدنڭ آتاسی نڭ بر طوغان قرداشی « ابوطالب » یاننه باروب آکاردن شکایت ایتدیلر : « قرداشڭ محمد بزنڭ آتا بابالرمزدن قالغان دینمزگه قارشو حرکت ایته ، اوزینه یڭی بر دین چقاروب خلقنی شوکارغه اُوندی. بزنڭ الوغ پت‌لرمزغه عبادت قیلودن منع ایته ، سین آنی بوا‌شندن واز کیچررگه طریش هم یاقلاما » دیدیلر.

بر مدت صکره قریشنڭ الوغلرندن حضرت عمر و رسول اللهنڭ اتکاسی برله بر طوغمه قرنداشی حمزه‌ده دین اسلامغه کردیلر. بواش قریشلرگه بیك آور طویولدی . یاکادن جییلوب ابوطالب یاننه باردیلر : « بز بو اشکه توزه آلمی‌مز ، سین محمدنی حمایه ایتودن واز کیچ ، یوقسه بز سینڭ اوزڭدن آیریلورغه مجبورمز » دیدیلر . بونڭ اوزرینه ابوطالب برقدر ترددگه توشسه‌ده کینه محمد علیه السلامنی حمایه ایتودن و از کیچمه‌دی . شولای بولسه‌ده مشرکلر دین اسلام غه کرگان کشیلرنی رنجترگه ، آنلرغه اذا وجفا

بندررگه باشلادیلر. چونکه مسلمانلرنڭ کوبه‌یوب الوغ برقوت حاصل ایتولرندن قورقالر ایدی.

بونڭ اوزرینه نبوتنڭ بشنچی یلنده حضرت رسول مسلمانلرغه «حبش» مملکتنه کوچارگه رخصت ایتدی. الڭ اوّل حضرت عثمان بن عفان، خاتونی حضرت رقیه، زبیر بن العوام، عثمان بن مظعون، عبدالله بن مسعود، عبدالرحمن بن عوف کبی صحابه‌لر مکه‌دن کوچوب «حبشستان» غه باردیلر.

حبشیلر خرستیان مذهبنده ایسه‌لرده بومسلمان مهاجرلرنی بیك خوش قبول ایتدیلر. آندن صوڭ دخیده بایتاق مسلمانلر شونده کوچوب باردیلر.

مکه مشرکلرینڭ بوکارغه ده اچلری پوشدی. حبشستانده مسلمان‌لرنڭ کوبه‌یووندن و شولای ایتوب اسلام دینی نڭ کوچه‌یووندن قورقا باشلادیلر. شونڭ ایچونده حبش حکمداری «نجاشی» حضورینه مخصوص کشیلر یباروب، آنده کوچوب بارغان مسلمانلرنی مملکتنه کرتماوینی اوتندیلر. لکن «نجاشی» آنلرنڭ بواوتنچ‌لرن قبول ایتمه‌دی. مهاجر مسلمانلرنی حمایه ایتدی.

قریشنڭ الوغلری ابوطالب نڭ حضرت محمد نی حمایه ایتودن واز کیچماوینه آچولانوب آنڭ اوزی، بالالری وبقینلری ایله سویله‌شماسکه، آنلرغه قاتناشماسقه وآنلر ایله آلش بیریش ایتماسکه یعنی آنلر ایله بتون مناسبتنی کیسارگه (بویقوت ایتارگه) قرار بیردیلر و شوکارغه اتفاق ایتوب بر معاهده یاصادیلر و قرق معتبر کشیلرنڭ مهرلری باصلغان بو معاهده نی کعبه‌گه آصوب قویدیلر.

نبوت نڭ اوننچی یلنده اوّل ابوطالب وآندن بر نیچه‌ گنه کون صوڭ حضرت رسول نڭ زوجهٔ محترمه‌سی حضرت خدیجة الکبری

(رضی‌الله عنها) وفات ایتدیلر. بونلرنڭ وفاتنه حضرت رسول بـ
قایغوردی. شونڭ ایچون بویل غه «عام الحزن» (قایغویلی) دیلر

رسول اکرم هریل حج وقتنده مکه نڭ طشینه چقوب تور
یاقلردن کیلگان قبیله‌لر ایله کوریشه و آنلرنی ایمان غه اوندی ابدی
بعثت نڭ اون برنچی یلنده مدینه اهالیسندن و «خزرج» قبیله سند
آلتی آدم «عقبه» دیگان اورنده حضرت رسول ایله کوریشوب آ
ایمان ایتدیلر. مدینه لیلردن الڭ اوّل دین اسلام غه کروچیلر اوشب
آلتی آدمدر. بونلر مدینه‌گه قایتقاچ شونده دین اسلامنی طاراتور
طریشه باشلادیلر، هم الڭ باشلاب «اوس» و «خزرج» قبیله‌لر
آره سنده بایتاق طارالدی.

بونڭ ایرته سی یلنی کینه اوشبو قبیله‌لر خلقندن اون ایکی کش
مکه‌گه کیلوب ینه شول «عقبه» دیگان اورنده حضرت پیغمبرگه ایم
و بیعت ایتدیلر. بوندن صوڭ مدینه‌ده دین اسلام غه کروچیـ
کوبه‌یدی و «اوس» ایله «خزرج» قبیله‌لری آره سنده مسلمـ
بولماغان کشی قالمادی.

نبوت نڭ ۱۲ نچی یلنده رمضان آینده پیغمبر علیه السلام نڭ
معراجی واقع بولدی و مسلمانلرغه بش وقت نماز اوقو فرض ایتلدی.

نبوت نڭ ۱۳ نچی یلنده رسول اکرم حضرتلری مدینه شهرینه
هجرت ایتدی.

پیغمبر علیه السلامنڭ هجرتی

قریش مشرکلری مسلمانلرنڭ کوبه‌یوندن و تورلی یرلرگه
طارالوب خلقنی جیگل‌لك ایله مسلمان ایتولرندن قورقوب آخرنده

محمد علیه السلام غه یمان قصد اینه باشلادیلر: برکوننی آنڭ ایوینی باصوب اوزن أوتررگه قرار بیردیلر. جناب حق آنلرنڭ بو قرارلرینی رسول اکرم حضرتلرینه وحی ایله بلدردی ومکه دن مدینه‌گه کوچوب کیتارگه امر ایتدی. شول کیچه ده رسول اکرم اوزینڭ اورنینه حضرت علی نی یاتقروب یورتینی کوزه‌تب طوروچی مشرکلر آره سندن چقوب کیتدی. آنلر بوندن غافل قالدیلر. صگره حضرت رسول ابو-بکر الصدیق حضرتلری ایله برلکده مدینه‌گه کیتدیلر. صاو سلامت شونده باروب یتدیلر. صحابه‌لر آنلرنی شادلق ایله قارشو آلدیلر و هر قایوسی رسول اکرمنی اوز یورتینه توشه‌رگه اوتندیلر. لکن رسول اکرم بونلرنڭ برسینی ده ترجیح ایتمایچه دوه‌سی چوککان برگه توشه‌چگنی بلدردی. دوه‌سی ایسه ابا ایوب الانصاری خالد بن زید رضی الله عنه نڭ ایووی یاننده چوکدی و حضرت رسول ده شونده توشدی.

حضرت رسولدن صوڭ مکه‌دن باشقه مسلمانلرده مدینه‌گه کوچوب کیله باشلادیلر. مدینه خلقی آنلرنی ده خوش قبول ایتوب ایولرنده قوناق ایته‌لر و معیشتلرینه یاردم ایتشه‌لر ایدی. بو کوچوب کیلگان کشیلرگه «مهاجر» و آنلرنی خوش قبول ایتوب قارشو آلغان مدینه مسلمانلرینه «انصار» دیلر.

رسول الله نڭ مکه دن مدینه‌گه اوشبو کوچوب کیتووی مسلمانلر ایچون تاریخ باشلانغچی بولوب یورتلمکده‌در. مدینه‌گه ایکی ساعتلك برده «قبا» قریه‌سنده رسول الله هجرت وقتنده مسلمانلرغه نماز قیلور ایچون بر مسجد تأسیس ایتکان ایدی. مسلمانلر ایچون ایڭ اوّل بنا قیلنغان مسجد اوشبو «قبا» مسجدی‌در.

حضرت پیغمبرنك «غزوه» و «سریه» لری

رسول الله نك مدینه گه کوچووی مکه مشرکلرینه بیك بمار تائثیر ایتدی. دین اسلامنك نق طارالووندن ومدینه نك اهمیتلی بر اسلام مرکزی بولووندن قورقا باشلادیلر. شول سببلی مسلمانلر کوچه یوب کیتماس دن اوّل مدینه گه هجوم ایتوب آنلرنی جیکو حقن فکرلر یوروته باشلادیلر. بونك اوزرینه، دشمن ضررندن اوزلرن صاقلاو ایچون مشرکلر ایله صوغش ایتارگه رسول اکرم گه الله تعالی دن اذن بیرلدی.

«غزوه» دیب رسول الله نك بالذات اوزی قاتناشقان صوغشلرغه «سریه» دیب صحابه لردن بررسی باش بولوب ایتلگان صوغشلرغه أیته لر. «غزوه» یکرمیدن آرتق، «سریه» لر ایللی قدر بولدی.

«غزوه» لرنك مشهورلری «بدرکبری»، «احد»، «خندق»، «خیبر»، «حنین»، «تبوك»، «فتح مکه» کبیلردر. بونلرنك هر قایوسنده مشرکلرنك آتاقلی آدملرندن بر نیچه سی تلف ایتلوب، قالغانلریده بیك نق جیکلدیلر.

«بدر کبری» غزوه سی

(هجرتنك ایکنچی یلنده)

مسلمانلر ایله قریش مشرکلری آره سنده بولغان صوغشلرنك ایك مشهوری بدر. هجرتنك ایکنچی یلنده بولدی. «بدر» دیگان اورنده بولغان بو صوغشغه اوچیوز قدر صحابه لر ایله رسول اکرم

مدینه دن بالذات اوزی کیلدی. مشرکلرنك باشلغی «ابوسفیان» ایدی. هر نه قدر بو صوغشده مشرکلر مسلمانلرغه قاراغانده کوب بولسه‌لرده وآنلرنك یاردمینه مکه‌دن یاکادن بر فرقه ترتیب ایتلوب بیارلسه‌ده مسلمانلر جیکدیلر. مشرکلردن بیك کوب غنیمت مالی و یتمش قدر اسیر آلندی. پیغمبر علیه السلامنك آتاسی ایله بر طوغان حضرت عباس ده شول اسیرلر اچنده ایدی. صکره اول دین اسلام غه کردی. مسلمانلرنك الڭ زور دشمنلری بولغان «ابوجهل» شول صوغشده اوترلدی. «ابولهب» مشرکلرنك جیکلولرینه قایغوروب مکه‌ده وفات ایتدی.

بو صوغشده حضرت حمزه ایله علی کرم الله وجهه حضرتلری فوق العاده باطرلق کورسه‌تدیلر. بو صوغشده بولغان صحابه‌لر «اصحاب بدر» دیب آتالادر.

اوشبو یل قبله «بیت المقدس» دن «کعبه» گه ایله‌ندرلدی.

«احد» غزوه‌سی

(هجرتنك اوچچی یلنده)

«احد» مدینه‌گه یقین بر طاو اسمیدر. باشقه طاولرغه طوتاش بولمایبچه اوزی گنه بولغانلقدن «احد» دیب آتالغان.

«بدر» صوغشنده جیکلگان مشرکلر، مسلمانلردن اوچ آلور ایچون بیك کوب عسکر ایله جیلوب مدینه گه کیلگان وقتلرنده اهل اسلام ایله شول «احد» طاونده اوچراشوب صوغشدیلر. شونك ایچون بو صوغشقه «احد» غزوه‌سی دیلر.

بو «احد» صوغشنده جیگو باشده مسلمانلر طرفنده بولسه
مسلمانلرنڭ بر قسمی رسول‌الله طرفندن کورسه‌تلگان ترتیب بویو
حرکت ایتمه‌دکلرندن آخرنده مشرکلر جیگدیلر . فقط بو جیگودن فئ
کوره آلمایچه قایتوب کیتدیلر .

بو صوغشده رسول الله نڭ قرداشی حمزه بن عبد المطلب ا
یتمش‌لب کشی شهید بولدی واوزینڭ مبارك یاکاغی ایله ایرنلر
یارالاندی . مسلمانلرغه خمر اچو اوشبو یل حرام ایتلدی.

«خندق» غزوه‌سی

(هجرتنڭ بشنچی یلنده)

قریش مشرکلری صحرا عربلرندن اون مڭ قدر عسکر جیبو
«مدینه» اوستینه کیلدیلر . مدینه نی خراب ایتوب اسلامنی بترر
قصد ایتدیلر . آنلرنڭ کیلولرن مسلمانلر ایشتکاچ سلمان فارس
رضی الله عنه نڭ فکری ایله رسول اکرم مدینه تیره‌سینه تیره‌ن بر
خندق (قاناو) قازدرتدی . شونڭ ایچونده بو صوغشقه «خندق
صوغشی» دیلر.

مشرکلر مدینه یاننه کیلوب شهرنی جوانب آلسه‌لرده قانو
آرقیلی اوتوب مدینه گه کره آلمادیلر . یکرمی کونلر قدر مدینه نی
محاصره ایتوب طوردیلر . بو یل مدینه ده آچلق اولدیغندن اصحاب
کرام محاصره وقتنده کوب اوکغایسزلق جیکدیلر . لکن آچلق مدینه نی
محاصره ایتوب طوروچی مشرکلر عسکری آره‌سنده ده ظهور ایتدی .
هم ده جناب حق‌نڭ امری ایله بر کیچنی غایت قاطی داول چغوب طوزان

طوفراق طوزدردی و مشرکلرنڭ چاطرلون یمروب بتردی. بونڭ اوزرینه آنلرنڭ تورلیسی تورلی طرفغه طارالوب کیتدیلر. اهل اسلام سلامت قالدی.

حدیبیه معاهده‌سی

(هجرتنڭ آلتنچی یلنده)

رسول اکرم هجرتنڭ آلتنچی یلنده مڭ دورت یوز قدر صحابه‌لری ایله کعبهٔ معظمه نی طواف قیلور ایچون مکه‌گه بارمق بولوب یولغه چقدیلر. مقصودلری قریشیلر ایله صوغشو توگل، بلکه کعبهٔ معظمه نی زیارت قیلو بولدیغندن رسول الله صحابه‌لرگه بره‌ر قلچ دن باشقه قورال آلماسقه قوشقان ایدی. قریشیلر بو وقت مسلمانلرنی مکه‌گه کرترگه تله‌مدیکلرندن «حدیبیه» آدلی اورنده حضرت رسول ایله قریش آره‌سنده بر معاهده یاصالدی. بوڭا «حدیبیه معاهده‌سی» دیلر:

بو معاهده‌نڭ شرطلرندن بعضیلری بونلردر:

مسلمانلرنڭ مکه‌گه کرولری کیله‌چك یلغه کیچکدریلورگه، حج وقتنده مسلمانلر حج قیلغان چاقده مشرکلر کعبه نی اوچ کون بوشاتوب طوررغه. اسلام طرفندن قریش طرفینه چقوچیلر قبول ایتلورگه، اما قریش طرفندن اسلام طرفینه چقوچیلر قبول ایتلماسکه.

بو معاهده اصحاب کرامغه بیك آور کیلسه ده آخرنده مسلمانلر ایچون کوب فائده‌سی کورلمشدر. «حدیبیه» دن قایتوده اصحاب کرام طرفندن یهودیلرنڭ «خیبر» قلعه‌لری ضبط اولنوب حضرت علی‌نڭ زور باطرلغی کورلدی.

ایلچیلر یبارو

هجرتنڭ یدنچی یلنده رسول اکرم حضرتلری عجم شاهی «کسرا» غه، روم ایمپراطوری «هرقل» گه، مصر ملکی «مقوقس» گه، حبش حکمداری «نجاشی» غه، شامده حکومت ایدوچی «حارث بن. تمرغسانی» گه و «یمامه» حاکمنه دین اسلامغه اوندهب خطلر و ایلچیلر یباردی. مذکور خطلرغه باصار ایچون کموشدن «محمد. رسول الله» دیب یازولی مهر یاصاتدی.

هجرتنڭ سیکزنچی یلنده، صڭره صحابهٔ کرامنڭ الوغلرندن اولان. خالد بن ولید، عمرو بن العاص، عثمان بن طلحه رضی الله عنهم حضرتلری اسلامغه کردیلر.

مکه نڭ اسلاملر طرفندن آلنووی

حدیبیه صلحندن ایکی یل صوڭ، یعنی هجرتنڭ سیکزنچی سنه. سنده مشرکلر مسلمانلر ایله یاصاغان معاهده‌لرن بوزغانغه کوره، رسول اکرم حضرتلری اون مڭ قدر صحابه‌لری ایله مکه نی آلور ایچون مدینه‌ده حرکت ایتدیلر هم کوب مشقت چیکماینچه مسلمانلر مکه شهرینه کیرگه موفق بولدیلر. اوشبو وقتده مکه‌لیلرنڭ باشلغی بولغان «ابوسفیان» ایمان غه کیلدی. بو حال مکه خلقینه بیك ناچار تأثیر ایتوب کوڭللرن توشوردی. شوندن صوڭ کوب قارشوب طورماینچه مسلمانلرغه طاپشرلدیلر.

حضرت پیغمبر مشرکلرنی جیکوب مکه‌گه کرگاچ عفو عمومی اعلان ایتدی. کعبه نی پت‌لردن طازارتدی. بوندن صوڭ مشرکلرده

مسلمانلرغه قارشو طورولق قوت فلان قالمادی. وقتیله حضرت رسولگه و مسلمانلرغه بیك کوب اذا وجفا ایتکان مشرکلر ، حاضرنده مکه‌گه جیکوب کرگان وتلاسه نیشلرگه قولندن کیله طورغان حضرت پیغمبرنك اوزلری حقنده یخشی معامله ایتوینی کورگاچ بیك کوبسی دین اسلامغه کروب اخلاصلی مسلمان بولدیلر.

مکه آلنغاندن صوڭ «حنین»، «تبوك» و «طائف» صوغشلری کبك دخیله بر نیچه غزالر بولوب ، دین اسلام عربستاننڭ تورلی طرفنه طارالدی . اسلام غه کرگان مملکتلرگه دین اوگره‌تر ایچون اصحاب کرامدن بعضیلری یباریله طورا ایدی .

حجة الوداع

هجرتنڭ طوقزنجی یلنده رسول اکرمنڭ بیك یقین کوردیگی ابوبکر الصدیق رضی الله عنه حضرتلری مسلمانلر اوستنه «امیر الحاج» ایتلوب مکه‌گه یبارلگان ایدی . شونڭ ایکنچی یلنده رسول اکرم حضرتلری یوز یکرمی مڭ صحابه‌لر ایله مکه گه باروب کعبهٔ معظمه نی طواف قیلدیلر. بو حج رسول اکرم نڭ صوڭغی حجی بولدیغندن «حجة الوداع» دیب آتالمشدر .

بو حج وقتنده ، رسول اکرم حضرتلرینڭ بو دنیادن کوچه‌چك وقتی یاقنلاشدیغنی آڭلاتقان: «الیوم اکملت لکم دینکم . . .» آیت کریمه سی ایندیگندن حضرت پیغمبر اصحاب کرام غه عمرینڭ آز قالدیغنی بلدردی . بارچه‌سی برلن وداع ایتدی. امتنه کوب وعظ ونصیحت بیردی .

رسول الله نڭ بو دنیادن کوچووی

رسول اکرم صلی الله علیه وسلم حضرتلری هجرتنڭ اون برنچی یلنده، ربیع الاوّل آیی نڭ اون ایکنچی کیچه سنده آلتمش اوچ یاشنده اولدیغی حالده مدینهٔ منوره ده بو دنیادن دار البقاغه کوچدی. اصحاب کرام جانلرندن عزیز کوردکلری پیغمبردن آیرلشوغه بیك قایغورشدیلر. قرآن کریمنی یول باشچیسی ایتوب طوتەرق دین اسلامده ثابت قالوب، آنی دخیده قوتلەندررگه طریشدیلر.

قرآن کریم آیت آیت اولەرق یکرمی اوچ یلده اینوب بتدی وانسانلرنڭ دنیا و آخرت سعادتلری ایچون لازم بولغان شریعت حکملرینڭ هر قایوسینی کمال فصاحت وبلاغت ایلە جامعدر.

حضرت رسول نڭ زوجەلری

برنچی : ـ خدیجه بنت خویلد حضرتلری. رسول اکرمنڭ الڭ الوغ زوجه سی اولدیغندن «خدیجهٔ کبری» اسمیلە مشهوردر. نبوتنڭ اوننچی یلنده آلتمش بش یاشنده مکهٔ مکرمه ده وفات ایتدی.

٢ نچی : ـ سوده بنت زمعه. اوّلا اصحاب کرامدن سکران بن عمرونڭ نکاحنده اولوب، ایرینڭ وفاتندن صوڭ طول قالغاچ حضرت رسول طرفندن تزوج بیورلدی.

٣ نچی : ـ عائشه بنت ابی بکر الصدیق. طوقز یاشنده وقتنده هجرتنڭ برنچی یلنده مدینەده زفافی اجرا اولوندی. هجرتدن ٥٨ سنه صڭره ٦٦ یاشنده وفات بولوب مدینەده دفن ایتلدی.

٤ نچی : ـ حفصه بنت عمر. ٦٥ یاشنده مدینه ده وفات ایتدی.

٥ نجی : - زینب بنت خزیمة الهلالیه . فقیرلر ومسکینلرگه ابروچه شفقتلی اولدیغی ایچون «مسکینلر آناسی» دیب آنالمشدر .

٦ نجی : - ام سلمه بنت ابی امیه . اصل اسمی «هند» اولوب سکسان دورت یاشلرنده وفات ایتدی .

٧ نجی : - زینب بنت جحش . اوّلا زید بن حارثه نڭ نکاحنده ایدی . آندن طلاق ایتلدکدن صڭره رسول اللهنڭ خانونلری جملهسینه کرمك ایله مشرف اولدی . ایللی اوچ یاشنده وفات ایتدی .

٨ نجی : - ام حبیبه بنت ابی سفیان . اصل اسمی «رمله» در . اوّلگی ایری عبدالله بن جحش حبشده وفات ایتکاندن صوڭره رسول الله طرفندن تزوج ایدلدی .

٩ نجی : - جویره بنت الحارث . هجرت نڭ بشنچی ییللرنده «مریسیع» واقعه سنده اسیر آلنوب آزاد ایتلگاندن صوڭره رسول الله نڭ زوجهلری جمله سینه کردی . آلتمش بش یاشنده وفات ایتدی .

١٠ نجی : - میمونه بنت حارث الهلالیه .

١١ نجی : - صفیه بنت حیی .

١٢ نجی : - ماریهٔ قبطیه و١٣ نجی : - ریحانه بنت شمعون در . بونلرنڭ کوبسی حضرت رسولنڭ ازدواج شرفنه نائل اولوب . بعضیلری جاریهلر ایدی .

رسول اکرمنڭ بالالری

حضرت رسولنڭ . قاسم ، عبدالله ، ابراهیم اسملرنده اوچ ایر بالاسی ؛ زینب ، رقیه ، ام کلثوم ، فاطمه اسملرنده دورت قیز بالاسی

بولدی. حضرت فاطمه‌دن باشقه‌لری رسول الله نك اوزندن الوك
و فات اولوب نسللری قالمادی. حضرت فاطمه ایسه حضرت
علی نك نكاحنده اولوب، حسن و حسین رضی الله عنهما حضرتلرینك
آناسیدر.

خلفای راشدین حضرتلری

(سنهٔ هجریه ۱۱ دن ۴۱ گه قدر)

۱

حضرت ابو بکر الصدیق (رضی الله عنه)

حضرت رسولنك دنیادن اوتووینه همه صحابه‌لر بیك قایغور-
شدیلر. رسول اکرم اوزینك ایسانلگنده اوزندن صوڭ خلیفه
بولاچق کشینی آشکاره ایتوب بلدرمه‌گان ایدی. شول سببلی آنك
ارتحالی بعدنده مسلمانلر رئیس سز قالدیلر. اوته ده بیروده طنج-
سزلق وچوالولر چغو احتمالی یوق توگل ایدی. شوڭارغه کوره،
اصحاب کرام اهل اسلامنك عمومی اشلرینی اداره ایتار ایچون رسول الله
یرینه تیزره‌ك برخلیفه صایلارغه قرار بیردیلر. بونك ایچون انصار
و مهاجرین « سقیفهٔ بنی ساعد » گه جیئلوب خلیفه صایلاو طوغروسنده
کیگاش ایتارگه باشلادیلر. انصار خلیفه نك اوز یاقلرندن
بولوون تله‌دیلر. چونکه: مهاجرین بزنك اچمزگه کیلوب حمایه
طابدی، اسلامیت انصارنك اجتهاد وغیرتی آرقه سنده انتشار ایتدی،
دیدیلر. شوڭا کوره اوزلرن قریشیلردن آرتوغراق صانیسیلری
کیلدی.

مهاجرین ایسه خلیفه نك اوز یاقلرندن صایلانوون تیوش

کوردیلر. چونکه: بز عرب قبیله‌لرینڭ حرمتلیره‌گی بولغان قریشدنمز، رسول الله قبیله‌سندنمز، اسلامیت ایچون مال وملکمزنی تاشلاب شول قدر زحمت و مشقتلر کوردك، حضرت رسول قایو قبیله دن بولسه آنڭ خلیفه‌سیده شول قبیله دن بولورغه کیره‌ك، دیدیلر.

انصار «سَعْد ابن عُباده» دیگان ذاتنی خلیفه صایلارغه تلیلر ایدی. صحابه‌لر آره‌سنده اختلاف چغوب کیتسه خلیفه صایلاو مسئله‌سینڭ اوڭایسزلانوب کیتوون آڭلاب حضرت ابوبکر الصدیق، عمر ابن الخطاب وعبیده بن الجراح رضی الله عنهم حضرتلری بومسئله نی تیزره‌ك اوزه‌رگه واتفاقسزلقنی بتررگه طرشدیلر. صڭره اصحاب کرام حضرت ابوبکر الصدیق رضی الله عنه نی خلیفه صایلادیلر.

حضرت ابوبکر الصدیق بن قُحافه رضی الله عنه اڭ اوّل اسلامنی قبول ایتوچیلردن اولوب. همه بایلغینی دین اسلام یولنده طوتقان، هجرت وقتنده «غار» ده رسول الله نڭ ایبده‌شی بوله‌نغان بر ذات ایدی. بوندن باشقه، هروقت رسول اکرمنڭ اوڭ یاغنده اوطوروی، رسول اکرم نڭ خسته‌لگی وقتنده نمازلرده امامل‌ق قیلوب، حضرت پیغمبرنڭ آڭا اویوب نماز اوقووی باشقه‌لرغه قاراغانده اوزینه زور فضیلتلر بیره ایدی هم اوشبو حاللرگه آنڭ خلیفه صایلانووی ایچون اشارت دیب قارالمشدر.

بنی هاشمدن و باشقه‌لردن بر آز کشیلر حضرت ابو بکرنی خلیفه‌لککه صایلاوغه قاتناشمی قالدیلر وآنلر اچنده حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه ده بار ایدی. لکن بونلرنڭ قارشوطورولری اوزاق‌غه بارمادی. تیزدن اتفاق غه کیلدیلر: حضرت ابو بکر ایله حضرت عمر، حضرت علی گه ابوعبیدة الجراح نی یباروب آنڭ اوزینی وهمه اصحاب کرامنی بر اتفاق غه کررگه موفق بولدیلر.

پیغمبرلك دعوا ایتوچیلرگه

قارشو صوغشلر.

رسول الله زمانی نڭ صوڭ كونلرنده عربستاننڭ بعض بولرنده یالغانچی پیغمبرلر ظاهر بولوب خلقنی قوتورترغه باشلاغانلر و بعضیرن اوزلرینه بایتاق کشیلرنی ایەرتکانلر ایدی. بونلرنڭ اڭ مشهورلری «اسود العنسی» ایله «مسیلمة الکذاب» در.

هجرتنڭ اون برنچی یلنده حضرت ابو بکر خلیفه بولغانچده «اسود العنسی» گه قارشی «یمن» گه و «مسیلمةالکذاب» گه قارشو «نجد» گه عسکر یباریلدی و اسلام عسکری کیلو برلن «اسود العنسی» تیزدن اوتریلدی. اما «مسیلمة الکذاب» عسکری ایله اسلام عسکری آره‌سنده یخشوق زور صوغش بولدی.

«مسیلمةالکذاب» «بنی‌حنیفه» قبیله‌سندن اولوب «نجد» ده «یمامه» اسملی یرده طورا. بنی حنیفه قبیله‌سندن و چیت عربلردن بایتاق کشینی اوزینه ایمان ایتدرگان ایدی. آڭا قارشو یبارلگان اسلام عسکرینه باشلق ایتوب خالد بن ولید رضی الله عنه تعیین قیلندی و «عَقْرَبَاء» اسملی یرده ایکی عسکر قاره قارشو کیلوب زور صوغش بولدی.

دشمن عسکری اسلام عسکرینه قاراغانده دورت مرتبه کوب بولسه ده «خالد بن ولید» حضرتلرینڭ تدبیری و اسلام عسکرینڭ باطرلغی سایه‌سنده مسیلمه عسکری تیزدن جیڭلدی. صوغشده بنی حنیفه قبیله‌سندن بیك آزکشی سلامت قالدی. اسلام عسکرندن ایکی مڭ قدر کشی شهید بولدی. «مسیلمه» اوزی اوشبو «عقرباء»

بوغشنده أوترلدی . شونك ایله برابر ، بو صوغش بیك چیتن وشدتلی بولدی . حتی اوزینك تدبیر وشجاعتی سایه سنده « الله نك سیفی » دیه آتالغان حضرت خالد بن ولید بولماغان بولسه بوصوغشده اسلام عسکرینك جیکووی خیلی مشکل بولغان بولور ایدی .

مرتدلرگه قارشو صوغشلر - اسلام حکملرینك بعضیلری عربلرگه تیین کورنگانلکدن دین اسلامدن کیرو دونوچیلر و زکات بیرودن باش طارتوب اطاعتسزلك ایتوچیلر بولغان باشلاغان ایدی . حضرت ابوبکر بونلرغه قارشو عسکر یباروب اطاعتگه کوندردی و اطاعتگه کرمه گانلری قتل ایتدیلر .

شریعت حکملرینه قارشو کیلوچیلرنك الگ کوچلیسی « بنی یربوع » قبیله سینك باشلغی « مالك بن نویره » ایدی . آنك اوستنه خالد بن ولید رضی الله عنه کیتدی . مالك ، حضرت خالدگه : روزه برلن نمازنی قبول ایتسه‌ده زکاتنی بیرمایه‌جگنی قطعی صورتده بیان ایتدی . شول سببلی حضرت خالد آنك باشن کیسدردی .

مرتدلرنك ایك کوچلیسی بولغان « مالك » آوترلگاندن صونك باشقه لرینك اهمیتی قالمادی . آنلر اوستنه یبارلگان اسلام عسکرلرینك همه سی جیکوب قایتدیلر وشول طریقچه مرتدلر بترلدیلر .

قرأن نی جیو - حضرت رسولنك اوزی وقتنده قرأن کریمنی هرکم کوکلدن بیکلی و صحابه لرنك بورسی ایکنچیسینه اوگرتوب طورا ایدی . قرأننی کوکلدن بیکه‌گان کشیلر کوب بولغانغه کوره یاکلشلق بولمی ، اگر برر یرده شبهه بولا قالسه درحال حضرت رسولنك اوزندن صوراب اوگره‌نه‌لر ایدی . لکن رسول الله نك ارتحالندن صونك قرأننی کوکلدن بیکه‌گان صحابه لر صوغشلرده شهید بولوب کیتکان صاین آزایا بارغانغه کوره ، قرأننك بعض یرلرنده اختلاف بولو احتمالی بار وشول اختلاف اوزرینه کوکلدن بیکلنسه یاکلشلق

بولورغه ممکن ایدی. شونکا کوره، اصحاب کرامنك اتفاق و اجماعی اوزره ابوبکر الصدیق رضی الله عنه، زید بن ثابت الانصاری رضی الله عنه نك همتی برلن قرآن کریم نك آیتلرینی بر یرگه جیدروب مصحف شریف یازدردی. یازلغان اوشبو برنچی قرآن کریم ام المؤمنین حضرت حفصه نك ایووینه قویلوب آنك یاننده صاقلاندی. صکرا حضرت عثمان بوندن نسخه‌لر یازدروب اطرافقه طاراتدی.

حضرت ابوبکرنك عنوانلرندن بری «جامع القرآن» در. حضرت رسولگه و دین اسلام غه افراط درجه ده بولغان صداقتی ایچون ایکنچی بر عنوانی «صدیق» در.

حضرت ابوبکر الصدیق هجرتنك اون اوچنچی یلنده آلتمش اوچ یاشنده وفات ایتدی. خلیفه‌لك مدتی ایکی یل اوچ آی ده طوقز کوندر.

بونك خلافتی و قتنده یالغان پیغمبرلر و مرتدلرنی بترودن باشقه دخی «عراق» نك بعض یرلری فتح ایتلدی، «سوریه» و «فلسطین» غه خالد بن ولید و ابوعبیده رضی الله عنهمالرنك قوماند-لرنده یبارلگان اسلام عسکری روملرغه قارشو کیلوب مشهور «اجنادین» صوغشنده موفقیت قازاندیلر، شام محاصره و فتح ایدلدی وسائر بر نیچه مهم واقعه‌لر بولدی.

حضرت رسولنك زوجه‌لرندن حضرت عائشه رضی الله عنها اوشبو حضرت ابوبکرنك قزیدر.

حضرت ابوبکر مرحمتلی، نچکه کوکللی، ضعیف گاوده‌لی، لکن غایت باطر یوره‌کلی بر ذات ایدی. قیین وقتلرده آنك کورسه‌تکان باطرلق و اوتکونلگنه همه صحابه‌لر حیران قالا طورغان ایدیلر. حضرت ابوبکرنك اك زور مزیتلرندن بریده کشینی یخشی طانووی و اوزی اورنینه خلیفه لك گه حضرت «عمر بن الخطاب» نی کورسه‌تب قالدروبدر.

۲

حضرت عمر (رضی الله عنه)

(سنهٔ هجریه ۱۳ دن ۲۳ گه قدر)

حضرت ابوبکردن صوڭ آنڭ اورنینه حضرت عمر رضی الله عنه خلیفه بولدی. اول خلافتگه کیچکان وقتده اسلام عسکری « عراق » ده عجملر و « سوریه » ده روملر ایله صوغشمقده ایدی. شونڭ ایچون حضرت عمر برنچی خطبه‌سندوك خلقنی عراق صوغشینه باررغه أوندادی.

حضرت ابوبکر وقتنده سوریه‌گه یبارلگان اسلام عسکری « شام » قلعه‌سنی یتمش کون محاصره بعدنده ضبط ایتدیلر وبو وقت اسلام عسکرینڭ برنچی باشلغی خالد بن ولید و ایکنچی باشلغی ابوعبیده بن الجراح ایدی.

حضرت ابوعبیده بن الجراح یومشاق طبیعتلی، صلح طرفداری، حالبوکه حضرت خالد بن ولید شدتلی وصوغش طرفداری برذات ایدیلر. حضرت عمر خلیفه بولغاچده ابو عبیده بن الجراح رضی الله عنه‌گه برخط یازوب آنی بتون عسکرگه برنچی رئیس و امیر تعیین ایتکانلگن بلدردی.

هرکم باشده حضرت خالد نڭ بوگا کیتی کیتار وابوعبیده ایله ایکسی آره‌سنده نزاع چغار دیب ظن ایتسه ده آلای بولمادی: حضرت خالد حضرت ابوعبیده نڭ قول آستنده خدمت ایتوب اوّلگی شیکللوك شجاعت ومتانت ایله حرکت ایتدی.

سوریه سفرلری

« یرموق » صوغشی – روم قیصری « هراقلیوس » یوزیگر
مك کشیلك بر عسکر حاضرلەگان ؛ بوندن باشقه ، آنكٔ عسکری
برگه ، آنكٔ متفقی بولغان « غسان » حاکمی « جبلة بن الایهمی » نكٔ
عسکری بار ایدی . روملر شول قدر کوب بر عسکر ایله اهل اس
اوستنه هجوم ایچون عربستان غه طوغری یورودیلر .

اسلام عسکرینكٔ باشلقلری بوندن خبر آلغاچ نیشلەرگه تیوشنكٔ
حقنده کیگاش ایتدیلر وهمەسیده حضرت خالد نكٔ فکرن موافق کور
دیلر . آنكٔ فکری : روملر اسلام عسکرینكٔ عربستان ایله مناسبت
کیسمەسونلر ایچون اوزلرینكٔ مملکتنه یقینراق بر یرگه جیلو
اورن طوتودن عبارت ، چونکه اگر جیگله قالسەلرده کیرو قایتور
ممکن بولاچق ایدی .

اوشبو پلان غه بناءً ، اسلام عسکری «اردن» نهرینه قویا طورغا
« یرموق » صووی یاغاسینه جیولدیلر و شونده دشمن نكٔ کیلوو
کوتارگه قرار بیردیلر .

حضرت ابوعبیده صوغشده باشلق ایتونی حضرت خالد بن ولیدگ
طاپشردی . چونکه بیك زور بولووی کوتولگان بویله بر صوغشد
حضرت خالد کبك شدتلی بر ذات نكٔ باشلق ایتووی موافقراق ایدی .
یوزیگرمی مكٔ روم عسکرینه قارشو اسلام عسکری اوتوز مكٔ کشیدن
عبارت اولوب ، یوزیسی اصحاب بدردن ایدی .

یرموق صوغشی سوریەده بولغان صوغشلرنكٔ الكٔ زوریدر .
روملر اوزلریده کوب بولو اوستنه غسانیلرنکده قوشیلولری
آنلرغه کوب قوت آرتدرمقده ایدی . شول سببلی بو صوغشده اسلا

عسکری اوچ مرتبه بوزولوب کیرو چیکلورگه مجبور بولدی. لکن هر برسنده ده حضرت خالد نڭ تدبیرلری سایه سنده یکیدن توزه‌لوب دشمن قارشوسینه کیله‌لر ایدی.

دورتنجی مرتبه صوغشده روم عسکری بیك نق جیکلدیلر. یارتیسندن کوبسی تلف بولدی. غسان حاکمی «جبله بن الایهمی» اسیر توشوب اسلامیتنی قبول ایتدی (سنهٔ هجریه ۱۵).

حضرت خالد نڭ. اسلام عسکری چیکلگان تقدیرده کیرو چیکلورگه اولدن یولنی تأمین ایتوب قویووی سایه سنده اهل اسلام زور بر خطره دن قوتولدی و حضرت خالد اوزی بوصوغشده امثالسز درجه ده زور باطرلق کورسه‌تدی.

«یرموق» صوغشنده اسلاملر نڭ جیکووی بیك زور طریشو وکوب زحمتلر چیکو آرقه‌سنده بولدی. حتی حضرت عمر بالذات اوزی مدینه‌دن چقوب صوغشقه باررغه تلاسه‌ده اصحاب کرام راضی بولمادیلر و موافق کورمه دیلر. آخرنده اسلام عسکرینڭ جیکووینی خبر آلغاچ مدینه ده بیك شادلاندیلر.

اوشبو «یرموق» مظفریتندن صوڭ حلب. اورفه. مرعش وساحل گه طوغری صیدا وجبله شهرلری اسلاملر قولینه کیچوب روم قیصری نڭ سوریه دن امیدی بتونلای اوزولدی.

حضرت خالد بن ولید نڭ بو صوغشده کورسه‌تکان یکتلگینی ایشتکاچ خلیفه حضرت عمر رضی الله عنه آنی عسکرگه رئیس لکدن عزل ایتکاننه اوکنوب: «یا ابوبکر. سیڭا رحمتلر بولسون، سین کشیلرنی میندن یخشیراق طانیسن ایکان» دیمش در.

«یرموق» صوغشندن صوڭ اسلام عسکری کوب وقت اوتکارماینچه «قدس» شریفنی محاصره ایتدی.

قدس شریف آلنووی ـ «فلسطین» گه یبارلگان عمرو بن

العاص حضرتلری « ارتبون » آدلی بر روم گنیرالنیك عسکرینی جیگوب « نابلس »، « یافه »، « غزه » شهرلرینی آلغاندن صوك گنیرالی قدس گه کرتب شهرنی محاصره ایتدی. قدس نك روم پاتریارخی اگر امیر المؤمنین ایله بالذات اوزی مصالحه و مقاوله ایته آلسه قلعه‌نی صوغشسز تسلیم ایته‌چگن اسلام عسکرینك باشلغی حضرت ابوعبیده‌گه بلدردی. حضرت ابو عبیده بو تکلیفنی تیزدن مدینهٔ منوره‌گه خلیفه‌گه یازدی.

حضرت عمر اوزینك بر قلی ایله ایکیسینه بر دوه آلوب و آلماشلاب تیلمه‌ش شوکارغه منوب قدس گه باردی. قدس گه کرگان وقتده دوه‌گه منو نوبتی قلغه طوغری کیلگانلکدن حضرت عمر آنده جیاو کردی. آنك نی قدر تکلفسز ونی قدر عدالت طرفداری بولغانلغنه بو اوقعه دلیلدر.

« قدس » شهری حضرت عمرگه تسلیم ایتلدی. اول آنك خلقینه هیچ برتورلی ظلم وجبر ایتدرمه‌دی. خرستیانلرنك دینلرینه تیمه‌دی. آنلرنی اوزلگیچه اوز دینلرنده تمامیله ایرکلی قیلدی. روحانیلرنك کلیسالرغه نظارتلرینی اوزلگیچه اوز قوللرنده قالدردی.

حضرت عمر ایله قدس پاتریارخی آره‌سنده بر عهد نامه یاصالوب برنیچه شرطلر ذکر ایتلدی. صکره‌لری اسلام خلیفه‌لری طرفندن ضبط ایتلگان باشقه مملکتلرنی اداره ایتو حقنده‌ده اوشبو عهد نامه‌گه قاراب کوچرگچ آلنه‌رق اش یوروتلدی. بوعهد نامه نك شرطلرندن برسی: مملکتنی ضبط ایتکان مسلمانلرغه « جزیه » (ویرگو) بیرونی قبول ایتکان برملتنك جان، مال وعرضی تمامیله محافظه قیلنودن عبارتدر.

« قدس » نك آلنووی حضرت عمر خلافتی نك الك زور واقعه لرندندر. آندن صوك ابو عبیده بن الجراح رضی الله عنه سوریه فتحینی تمام ایتدی.

سوریه نڭ الڭ روور شهرلری بولغان «بعلبك»، «حمص» «حما»، «لاذقیه» والڭ صوڭره «حلب» و «انطاکیه» آلنوب، سوریه‌ده روم حکومتی بترلدی، روم تلی اونتولدی، آنڭ اورنینه عرب تلی طارالدی.

سوریه اشی بتکاچدن «عمرو بن العاص» رضی الله عنه مصرغه بباریلوب، مصر، اسکندریه، طرابلس غرب شهرلری روملردن آلندی و بو صوغشلرده حکومت خزینه سینه بیك کوب مال حاصل ایتلدی.

روملردن «جزیه» و تابعیتنی قبول ایتکان کشیلرنڭ اوزلری، مال ملکی، عرض و ناموسلری هم بتون حقوقلری شرعا تأمین ایتلگانگه کوره، اسلامیتنڭ عدالت و حقانیتی بیره یاتغه طارالوب مملکتلرنی ضبط ایتو جیکل اشلدی، کوب قطعه‌لر صوغشسز اوز اختیارلری ایله اسلام قولی آستینه کره طورغان بولدیلر.

ایران سفرلری

کوپر واقعه سی، «قادسیه» صوغشی «مداین» آلنووی.

حضرت عمر رضی الله عنه نڭ خلافتی وقتنده ایراننڭ «ساسانیان» سلاله‌سندن «یزدجرد» ثالث اسملی بر آدم شاه اولوب، مملکتنڭ هر طرفنده «زردشت» مذهبنده‌گی مجوسیلر طورالر ایدی.

عربلر سوریه طرفنه هجوم ایته باشلاغاچ ایرانغه دعی

« ابو عبیده بن مسعود الثقفی » نلک قوماندا سنده عسکر یبارلدی لکن بو سفرنلک باشنده حیلی اوکایسزلق بولدی . شویله که : عسکر باشلغی ابو عبیده « زاب » صووی اوستنه کوپر صالدروب عسکر ایرانیلر اوستنه یبارگان ایدی . فقط عرب آتلری « یزد جرد » نلک فیللرندن اورکوب کیری قایتورغه باشلادیلر . ابو عبیده اوزی بر فیل آستنده قالوب شهید بولدی . باشلغینک وفاتی ایشتکج عرب عسکری دخیده غراق بوزولوب . کیری کیلورلک بر یولی کوپرگه کرگاچ کوپر یمریلوب عسکرنلک کوبسی صوغه غرق بولدی و بر قسمیده ایرانیلر قولینه اسیر توشدی .

بو کوپر واقعه سی اهل اسلام ایچون بیک تأسفلی بر واقعه بولدی (سنهٔ هجریه ۱۵) .

ایرانیلردن « شابور ذوالاکتاف » اسملی برده عرب اسیرلرینه قوللرن صوورتب چقاروب آنلر حقنده زور وحشتلر اجرا قیلدی .

کوپر صوغشندن قوتولغانلرنی . عربنلک مشهور بکلرندن « مثنی » جیوب یکی باشلق کیلگانچه گه قدر ترتیب و انتظامده طوتدی . « مثنی » صوغشده قهرمانلق کورسه‌تب کچکنه بر « خالد بن ولید» اسمینی آلدی .

عسکرگه یکی باشلق بولوب « سعد بن وقاص » رضی الله عنه کیلدی . اول کیلگاچ بر آزدن صولک « مثنی » آلغان جراحتلرندن وفات ایتدی .

یکی رئیس عسکرینی « قادسیه » آدلی اورنده جیدی و صوغشدن الوک باشده یزد جرد گه ، آندن صولک آنلک عسکر باشلغی « رستم » گه ایلچی یباروب دین یاکه جزیه قبول ایتولرن تکلیف ایتدی . اگر بو ایکی نلک برسی قبول ایتلماسه آنلر ایله صوغشچق بلدردی

ایرانیلر عربلرنڭ بو تکلیفلرن قبول ایتمه دیلر. شول سببلی صوغش باشلاندی. صوغش بیك قاتی و قانلی بولدی. سعد بن وقاص آورو بولغانلقدن صوغشده اوزی تورمانده ایته آلمادی. یوز یکرمی مڭ ایرانیلر غه هجوم ایتکان اوتوز مڭ عرب عسکری باشده بیك طارلق عد توشدیلر. لکن شامدن کیلوب اولگورگان یاردم سایه سنده دشمنی جیکارگه موفق بولدیلر. ایرانیلر عسکرینڭ باشلغی «رستم» اوترلدی. بو صوغشقه «قادسیه صوغشی» دیلر. بو صوغشده اهل اسلام زور بر غنیمتکه ایرشدیلر. ایران عسکرنده بولغان هر مال، مڭ زینت و جوهرلر عربلر قولینه توشدی. حتی ایرانیلر قاشنده مقدس صانالغان و «درفش کاویانی» دیب یورتوله طورغان بایراقلری ده عربلرگه ئله کدی.

قادسیه صوغشندن صوڭ عرب عسکرینڭ باشلغی سعد بن وقاص رضی الله عنه تیزدن ایراننڭ پایتختی بولغان «مداین» شهرینی محاصره قیلدی. ییدی آی محاصره بعدنده بو شهرده آلندی.

بو صوغشلرده اسلام عسکرینڭ جیکو خبرلری، مدینه گه ایرشکاچ همه مسلمانلر غایت سویونشدیلر و حضرت عمر رضی الله عنه اصحابی جیوب: جزیرة العربده، باشقه منقلر طرفندن اوتولیوب قالغان عربلرگه اسلامیتنڭ علویت و قوتی سایه سنده روملردن شامنی، ایرانیلردن مداینی آلوب، اول یاقلرده عربلرنی یورتونی نصیب ایتدیگی ایچون جناب حق غه حمد و ثنالر ایتدیلر.

«کوفه» و «بصره» نڭ بنا ایتلولری ـ بو صوغشلردن صوڭ ایران شاهی «یزد جرد» نڭ کوچی بتوب، عربلر ایراننڭ هر طرفینه عسکرلر یباردیلر و مملکتنی بتونلای ضبط ایتارگه باشلادیلر. بو

ایران طرفنده غی اشلر بیك اهمیتلی هم کوبسنچه آشفچ بولوب، بار خصوصده ده خلافت اورنی بولغان مدینه دن امر کوتو اوکایسز چونکه اول، صوغش یرندن بیك یراق ایدی. شونك ایچون «عراق» ده حکومت اسلامیه گه برمرکز یاصارغه لزوم کورلدی شول سببدن امیرالمؤمنین حضرت عمر سعد بن وقاص گه خبر یباروب برقلعه بنا ایتارگه قوشدی. اول دخی «کوفه» و«بصره» شهرلرینی صالدردی.

کوفه شهری عربستان طوفراغینه اوخشاغان بر چولده ایدی صکره علوم اسلامیه نك مرکزلرندن برسی بولدی. سعد بن وقاص کوفه شهرنده اوطوروب شرق وشمال یاقلرینه «ابوموسی الاشعری» نی یباردی.

بوندن صوڭ ینه عربلر ایله ایرانیلر آره سنده «نهاوند» شهرینك یاننده بیك قاطی بر صوغش بولوب بونسنده ده عربلر جیکدیلر (سنهٔ هجریه ۱۸). عراق صوغشلرینك ایك قاطیسی ده اوشبودر.

بو صوغشده جیکلگاندن صوڭ ایراننك غی «ساسانیان» حکومتی ایلگی قوتن طابا آلماینچه آقرونلق ایله کاملا منقرض بولدی.

بوندن صوڭ اهل اسلام آذربایجان، کرجستان، ایران مملکتلرینی کاملا ضبط ایتدیلر و«احنف بن قیس» حضرتلری قوماندا سننده غی اسلام عسکرینه «خراسان» یاقلرینه هجوم ایتدی.

حضرت عمرنك شهید ایتلووی ــ حضرت عمر رضی الله عنه هجرتنك یکرمی اوچنچی یلنده ایرانلی «ابولؤلؤ» اسملی برمجوسی قل طرفندن شهید ایتلدی واوزینك وصیتنه بناء، رسول الله زیارتی دت بانینه دفن اولوندی.

حضرت عمر غایت جسور، عدالتی سویه، کوکل و عاقل گه

قارامی، شریعتدن قل قدر آیرلمی طورغان بر ذات ایدی. فکر وتدبیرینك طوغرولغی قیلغان ایشلرینك همه‌سنده کوریله کیلمشدر. آنك خلیفه‌لگی وقتنده اسلام مملکتی‌نك چیکاری «نجد» دن قفقاس طاولرینه و «قطای» حدودندن «تونس» گه قدر باروب یتدی. حکومت خزینه‌سی غنیمت مالبله طولدی. شولای بولا طوروبده حضرت عمر اوزی دنیا مالینه هیچ قزقمی، قارنی طویارلق قدر آزچه‌غه قناعت ایته، اوستنده‌گی کیوملرنده بعضا یامالر بولا ایدی.

حضرت عمر تاریخده اسمی قالغان اولوغ آدملرنك ایك مشهورلرندندر. اون یل یارم سورگان زمان خلافتنده نی قدر کوب یرلر فتح ایتارگه نائل بولغانلغی میداندهدر. صوغشلرده آلنغان غنیمت مالری ایله دولت اسلامیه کورلمگان بر معموریت و سعادتگه نائل بولدی.

حضرت عمرنك فتوحاتندن بیگره‌ك سطوت وعدالتی مشهوردر. شونك ایچونده آنگا «الفاروق» عنوانی بیرلدی.

حضرت عمر اوز اورنینه خلیفه تعیین قیلمایاینچه وفات ایتدی. اصحاب کرامنك صایلاوی ایله آنك برینه حضرت عثمان رضی الله عنه خلیفه تعیین ایتلدی.

۳

حضرت عثمان بن عفان رضی الله عنه

(سنهٔ هجریه ۲۴ - ۳۵)

حضرت عمر اورنینه خلیفه تعیین ایتار ایچون عشرهٔ مبشره‌دن برهیئت یاصالغان و اول هیئت‌نك اچنده «عبد الرحمن بن عوف»،

« طلحه بن عبیدالله » ، « زبیر بن العوّام » ، « سعد بن ابی وقاص » ،
« عثمان بن عفان » ، « علی بن ابی طالب » ، « عبدالله بن عمر » رضی الله
عنهم حضرتلری بار ایدی .

بو کشیلر اوچ کون اچنده خلیفه نی اوز آره لرندن صایلارغه
تیوش ایدیلر . لکن صایلاو ایچون جیولشقانده اوز آره بر قرارغه
کیله آلماینچه خلیفه تعیین ایتونی بتونلای « عبدالرحمن بن عوف »
رضی الله عنه گه طاپشردیلر .

اول دخی حضرت عمر وفاتی نڭ دورتنچی کوننده ، خلیفه لکنی
حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه گه تکلیف ایتسه ده ، حضرت علی
همیشه برقرار بیره آلماینچه تردد ایتدی . آخرنده حضرت « عثمان بن
عفان » رضی الله عنه گه بیعت ایتلدی (سنه ٢٤) .

حضرت عثمان ، عمر بن الخطاب رضی الله عنه نڭ وصیتی بویونچه
بر یل غه قدر عامللردن (والی لردن) بره ونی ده عزل ایتمه دی . همه سنی
اوّلگی اورنلرنده قالدردی . لکن آندن صوڭ اقربا وتعلقاتی نڭ
یوده تولرینه قارشو کیله آلماینچه کوب مأموریتلرگه اوز کشیلرین
قویا باشلادی . حضرت عثمان اوزی قریش نڭ « بنی اُمیّه » فرقه سینه
منسوب ایدی .

عبادله صوغشی - حضرت عمر نڭ خلافتی وقتنده مصر « عمرو
بن العاص » طرفندن فتح ایتلگان واوزی شونده عامل (والی) ایتوب
قالدرلغان ایدی . حضرت عثمان آنی شول مأموریتدن آلوب ، اورنینه
امویلردن اوزینڭ سود قرداشی « عبدالله بن سعد بن سرح » نی
قویدی .

بو وقتلرده مسلمانلر « تونس » گه قدر باروب یتکانلر ایدی .

وملر « جرجیر » و « غریغوری » اسملرنده‌گی گنیراللرینه یوز
رمی ملك کشیلك عسکر بیروب اهل اسلام غه قارشو یباردیلر .
گنیرال جرجیر تونس‌ده « قیروان » یاننده مسلمانلرغه اوچرادی
« شبیطله » آدلی اورنده زور صوغش بولدی . بو صوغش‌ده عبدالله
ن عباس، عبد الله بن الفاروق ، عبدالله بن زبیر و عبدالله بن سرح
لغانغه کوره ، عربلر « عبدالله » نی جمع لندروب « حرب العبادله »
ه آتامشلردر .
بوصوغشده کینه مسلمانلر جیگدیلر . عبد الله بن زبیر حضرتلری
ن روم عسکرینك اورته سینه قدر سوروب گنیرال « جرجیر » نی
تردی و باشن کیسوب اسلام عسکرینك باشلغی اولان « عبد الله
ن سرح » گه کیتردی .
گنیراللری اولتراگاچ روملر پریشان بولوب ، تورلیسی تورلی
قغه طارالدی و قاچوب بتدیلر .
قبریس آطه سینك آلنووی - شام والیسی بولغان معاویه
ن ابی سفیان کوبدن بیرلی « قبریس » آطه‌سینی ضبط ایتارگه تلی
یدی . حتی حضرت عمرنك خلافتی زماننده بو اش آکاده تکلیف
یتلگان بولسه ده اول موافق کورمه‌گان و : « مین عسکرمنی صو
وستنده‌گی طاقته پارچه‌لرینه امنیت ایتوب یباره‌سم کیلمی » دیب
واب بیرگای ایدی .
حضرت عثمان نك خلافتی زماننده ایسه اوزلری تلاگانچه اش
ورونه آلغانغه کوره ، معاویه بن ابی سفیان مصر والیسی عبد الله بن
سرح ایله اتفاق ایده‌رك صوغش کیمه‌لری (فلوط) حاضرله‌ب آق
گزده گی « قبریس » آطه سینه هجوم ایتدیلر و زور صوغشدن
سوك آطه خلقینی مسلمانلرغه « جزیه » بیررگه راضی ایتوب معاهده
اصادیلر (سنهٔ هجریه ۲۸) .

اولوب « اذا جاء الامیر فاقبلواه » دیب یازغان ایدی . مصرغه والی (امیر) بولوب باروچی محمد بن ابو بکر ، مصر حدودنده «أبلّه» دیگان یرده حضرت عثمان طرفندن یبارلگان خطنی مصرغه ایلتوچی کشیگه اوچراب آندن خطنی آلدی . عربلر الوك یازوغه نقطه وحرکه‌لر قویوب یازماغانلقدن آنی « اذا جاء الامیر فاقتلواه » دیب اوقودیلر و تیزدن کیرو قایتوب عراق عاصیلرینه قوشلدیلر . آنلر ایله برلکده مدینه‌گه باردیلر . مدینه ده زور طنچسزلق وچوالولر چقدی . حضرت عثماندن « مروان » نی قولغه آلورغه صوراسه‌لرده ، ئلله نایا آچو برلن شریعت قوشقاندن آرتق جزاغه دوچار ایته‌رلر دیب حضرت عثمان آنی بیرمه‌دی .

شونك اوزرینه ، عثمان مروانني یاقلی دیب حضرت عثمان رضی الله عنه گه قارشی اوّلدن بولغان دشمنلق دخی آرتدی و عاصیلر آنی اُوترمکچی بولوب ایووینه کررگه طرشسه‌لرده حضرت علینك اوغللری آنی صاقلیلر ایدی .

یتمش کون قدر آنك ایوون محاصره ایتکاندن صوك ، آخرنده فسادچیلر آنك کورشیسینك دیوارن تیشوب ایووینه کردیلر و قرآن شریف اوقوب طورغان وقتنده اوزن شهید ایتدیلر . آققان قانی الك باشده « فسیکفیکهم الله . . . » آیت کریمه سینه توشمشدر .

آنك بو شهید ایتلووی هجرتنك ۳۵ نچی یلنده ، ذی الحجه نك ۱۸ نچی کوننده اولوب ، وفاتی وقتنده حضرت عثمان رضی الله عنه سیکسان ایکی یاشنده ایدی . زمان خلافتی اون ایکی سنه قدردر

~~~~~~
~~~~~~

۴
حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه
(سنهٔ هجریه ۳۵ - ۳۸)

حضرت عثماننڭ شهید ایتلووندن صوڭ مدینه ده چوالولر دخیله آرتدی. عشرهٔ مبشره دن طلحه وزبیر رضی الله عنهلر هم باشقه صحابه‌لر خلیفه لکنی حضرت علی‌گه تکلیف ایتدیلر. اول باشده بونی قبول ایتمه‌دی: «سزگه وزیر بولووم امیر بولوومدن آرتوغراقدر» دیه جواب بیردی. لکن خلیفه‌لك اورنی بیش کوندن بیرلی بوش طورغاننده عهده اصحاب کرام اوزندن بیك اوتنگانگه کوره، حضرت علی خلیفه‌لکنی قبول ایتارگه راضی بولدی و حضرت عثمان شهید ایتلوننڭ آلتنچی کوننده مسجد ده اوزینه بیعت ایتلدی. الڭ باشده حضرت طلحه کیسوك قولی برلن بیعت ایندیگندن حاضر بولغان کشیلر بوندن شوملاندیلر.

اصحاب کرامنڭ کوبسی بیعت ایتسه ده، بعضیلری بیعت ایتمی قالدیلر. بونلرنڭ اچنده سعد بن ابی وقاص، عبدالله بن عمر الفاروق، حسان بن ثابت، اسامه بن زید کبی الوغ ذاتلر و حضرت عثماننڭ یقینلرندن کوب کشیلر بار ایدی.

حضرت علی‌نڭ خلافتی قیین بر مسئله برلن باشلاندی. شویله که: بیك کوب کشیلر حضرت عثماننی اوترگان آدملرگه تیزره‌ك جزا بیریلوون تیوش کوره‌لر و حضرت علی ایسه چوالولر برآز باصلغاندن صوڭ آنلرنی شریعت بویونچه حکم ایتوب جزالاندرو فکرنده ایدی. بارا طورغاچ بو مسئله‌گه برطاقم شخصی فکرلر وبوزوق نیتلر قاتناشوب کیتدگندن اش باشقه تورلیگه ایلنوب زورایدی.

«جَمَلْ» واقعه سی - برآز خلق: «حضرت علی حضرت عثماننی أونى وچیلرنی جزالندرمی، آخرسی اوزیده شونلر یاقلیدر.» دیب سویلی باشلادیلر هم بونلر اوزلرینه بر فرقه بولوب، حضرت علی دن حضرت عثماننڭ قانن طلب ایته باشلادیلر.

بونلر آره‌سنده حضرت عثمان وقتنده یمن والیسی بولوب طورغان «یعلی» دخی بار ایدی. اول اوزینڭ بارلق مال ومنکن اورته‌غه قویوب حضرت عثمان نڭ أوچن آلو ایچون صرف ایتارگه قرار بیردی.

حضرت عائشه رضی الله عنها‌ده اوشبو مخالفلرگه قاتناشدی. بعضیلر حضرت عائشه نڭ حضرت علی گه آچووی بولغانلقن دعوا ایتسه‌لرده آلای توگل، فقط اوزینڭ فکرنچه حقلقنی شولای دیوب بلگانلکدن حرکت ایتمشلر.

«یعلی» اوزینڭ یوز دینارغه آلغان دوه‌سن حضرت عائشه‌گه هدیه ایتکندن بو فرقه کشیلرینه «اصحاب جمل» دیلر.

«اصحاب جمل» کوب کشی جیلوب «بصره» غه طابا کیتدیلر. حضرت علی آنلرغه بو حرکتلرندن طوقتارغه کوب نصیحت ایتوب قاراسه‌ده تأثیری بولمادی. آخرنده آنلر اوستینه عسکر جیبوب باردی و «بصره» یاننده صوغش بولدی (سنهٔ هجریه ۳۶).

صوغشده حضرت علی نڭ مخالفلری طرفنده بولغان طلحه و زبیر بن العوام حضرتلری شهید بولدیلر. صوغشنڭ الڭ کوچلی اورنی حضرت عائشه نڭ دوه‌سی بولونغان برده ایدی. اول دخی اسیر توشوب، مخالفلر تماملی جیکلدیلر. ایکی یاقدن اون مکه‌ب کشی تلف بولدی.

جیکلگاندن صوڭ حضرت علی بو مخالفلر حقنده بیك زور عدالت ومرحمت کورسه‌تدی، یاره‌لانوچیلر قایسی یاقدن بولسه‌ده همه‌سی قارالدی. اولگانلرنڭ نمازلرن اوقوتدی. حضرت عائشه‌نی دخی زور احترام ایله مدینهٔ منوره‌گه اوزاتدی.

آزغنه بر نرسه‌دن چقوب آخری شولای زورایوب کیتکان بو واقعه اهل اسلام ایچون بیك اوکنایسز و مسلمانلرنك اوز آره صوغشه باشلاولرینك برنچیسی بولدی. بو صوغشقه «وقعهٔ جمل» دیلر.

«صفین» واقعه سی - معاویه بن ابی سفیان حضرت عمرنك خلیفه‌لگی وقتندن بیرلی شام والیسی بولوب طورا و آنده اون بش یل اچنده بیك بایوغان و اوزینه قوتلی طرفدارلر حاصل ایتوب اورنینی نغتقان ایدی.

حضرت عثمان شهید ایتلگاندن صونك، اموی مأمورلر اوزلرینك اورنلرندن چقاریلوب چقلرین آنکلاب معاویه بن ابی سفیان تیره سینه جیولدیلر و آنی حضرت علی گه قارشو حرکت ایتدررگه طوتشدیلر.

معاویه حضرت علی گه باشدوق بیعت ایتمه‌گان ایدی. بر آزدن آچیقدن قارشو حرکت ایته باشلادی. حضرت عثمانك قانلی کیومن کیترتب مسجد دیوارینه آصدی و بش وقت نمازده خلق‌غه کورسه‌تب: «ابوتراب خلیفه‌نی شهید ایتدی، ابوتراب شولای ایتدی، بولای ایتدی» دیب سویلی و «ابوتراب» دن مقصودی حضرت علی ایدی.

شوندی سوزلر سببلی سوریه ده حضرت علی گه قارشو زور بر خصومت پیدا بولدی ومعاویه ده بوندن استفاده ایدوب اوزینك قورغان پلانن میدان غه چقاردی.

«جمل» واقعه سندن صونك معاویه، مصرنی آلوچی عمرو بن العاص ایله برلاشوب حضرت علی گه قارشو آچیقدن آچیق عصیان ایتدی.

حضرت علی «عراق» اهلیسنه اشانوب شونده قالغان ایدی.

شامدن معاویه قوزغالوب عسکر برلن کیله باشلاغاچ حضرت علی ده اوز عسکرن جیوب «فرات» نهری بویینه کیلدی. ایکی عسکر بر برسینه «رقّه» یاننده «صفّین» دیگان یرده اوچراشدیلر. ایکی آره‌ده صوغش باشلاندی. باشده اهمیتسز گنه بولغان صوغش بر طورغاچ بیك زور ایدی.

یوز اون کون اچندن طوقسان مرتبه‌دن آرتق صوغش بولوب ایکی یاقدن یتمش مڭ لب کشی تلف بولدی. بولرنڭ قرق بش منگ قدریسی معاویه طرفداری بولغان شاملیلر ایدی. بعض بر صوغشلر کیچه کندوز توختاماسدن یاپیشدر کون دوام ایتدی.

صوغشنڭ اولگیره‌گی کونلرنده، صو جغا طورغان اورنلر معاویه عسکرینڭ قولنده ایدی. آنلر حضرت علی عسکرینه صو بیرمایینچه اچارگه ایتکان ایدیلر. صکره‌لری اول یرلر حضرت علی عسکرینڭ قولینه کردی. آنلر شاملیلرغه صو بردیلر. بو اش انسانیت و مروت جهتندن شولای تیوش بولسه‌ده سیاست جهتندن موافق توگل و اگر حضرت علی عسکر بلده معاویه عسکری کبی حرکت ایتکان بولسه مخالفلرینڭ حالی قیینلاشه‌چق ایدی.

شول قدر قاطی صوغش بولوب ده نتیجه چقماغاچ، حضرت علی معاویه‌گه خبر یباروب: «دعواچی بز ایکوبمز، بزنڭ ایچون شول قدر کوب کشی تلف بولدی. ایکو میدان‌غه چقیق ده قارشی صوغشیق. حقلق کمده بولسه جناب حق شونگا یاردم ایتار، حقلق اوستنگه چقار» دیسه‌ده. حضرت علی‌نڭ فوق العاده کوچلی ایکانن بلگانگه کوره معاویه آنڭ بو تکلیفنی قبول ایتمه‌دی.

بو خبر عسکر آره‌سینه طارالغاچ معاویه‌گه بیك اونگایسز طویولدی. چونکه اول: «مین حقلق ایچون فی سبیل الله صوغشامن، عثمان‌نڭ قانن دعوا قیلام» دیه ایدی. شول سببلی حضرت علی‌نڭ تکلیفن قبول ایتماو کیلشمی ایدی.

معاویه اوزی برلن قاره قارشو صوغشنی قبول ایتمه‌گاچ حضرت علی شام عسکرینه هجوم ایتدی و آنلرنك صوغش صفلرن تمام بوزوب کیرو چیگاورگه مجبور قیلدی . « مالك اشتر » اسملی بر باطر معاویه عسکرینك اچینه قدر کروب دشماننی قودی .

لکن عمرو بن العاص حضرت علی طرفنده بولغان عراق عسکرینك بیك صوفی بولغانن بله ایدی . شوندن استفاده ایدوب اول اوزلرینك عسکرینه بر حیله اوگرتدی . شویله که : شام عسکری سونگولرینك اوجلرینه مصحف شریفلر باغلوب : « مونه سزنك ایله بزنك آره مزده کلام شریف بار ، شوکا غنه جیولیق ! » دیه قچقرشدیلر . شونی ایشتو برلن عراق عسکری قوراللرن طاشلادیلر . حضرت علی آنلرغه : « اعتمال‌که ، بو بر حیله‌در . اشانوب بتمه‌گز » دیب قاراسه‌ده آنك سوزینه اهمیت بیرمدیلر ، صوغشدن طوقتادیلر ، حتی مالك اشترنی کیرو چاقردیلر .

شولای ایتوب صوغش طوقتالدی . مذاکره باشلاندی . خلیفه‌لك مسئله‌سی حقنده سویله‌شوب حلق اوزره قرار بیرر ایچون ایکی یاقدن برر وکیل تعیین اولوندیلر .

عراقیلر ابو موسی الاشعرینی ، شاملیلر عمرو بن العاصنی تعیین ایتدیلر . ابو موسی الاشعری صاف کوکللی . حالبوکه عمرو بن العاص عربنك عقلیلرندن بیك اوتکون بر کشی ایدی .

مذاکره باشلانغاچ حضرت عثماننك اوجن آلو مسئله‌سی اونتولدی . قارالغان نرسه حضرت علی برلن معاویه‌نك حکومت ایتولری مسئله‌سی بولدی .

مذاکره بولاجق کونده وکیللر « دَوْمَةُ الْجَنْدَل » آدلی اورنده برله‌شدیلر . یانمرنده ایکی یاقدن دورت یوز کشیده بار ایدی .

عمرو بن العاص اوزینك اونکونلگی سایه سنده حیله ایله ابو موسی الاشعرینی غفلت گه توشوروب خلیفه‌لکنی معاویه‌گه قالدردی . بر ایکی طرف ، بیراگان قرارنی قبول ایتارگه اوّلدن عهد ایتدکرندن قبول ایتمی چاره یوق ایدی .

« نهر وان » واقعه‌سی - «صفین» صوغشنك دشمننی تمام جینگارگه طورغانده قورال طاشلاب صوغشدن طوقتاغان و اوزلوینك سوز طنگلاماولری و وفاسزلقلری سببلی زور ولاکت گه باعث بولغان « خوارج » طائفه سی اوستینه حضرت علی عسکر برلن باروب، دورتنك قدریسنی اوتردی. بو واقعه «نهر وان واقعه‌سی» دیب مشهوردر (سنهٔ هجریه ۳۸) .

بوندن صونك حضرت علی نك طرفدارلری کوندن کون ضعیفلندی ، اوزی کوفه‌گه قایتوب کیتدی، مدینه گه باررغه ممکن بولمادی معاویه شام غه قایتوب کیتدی .

حضرت علی نك شهید ایتلووی - « خوارج » فرقه‌سی حضرت علی نی ، معاویه و عمرو بن العاصنی بر کونده اوتورگه قرار بیرگن ایدی .

شامده معاویه گه قورال برلن هجوم ایتسه‌لرده سلامت قوتولدی . اوتره آلمادیلر . مصرده ایسه شول کوننی عمرو بن العاص صورتی بولوب اوزی چقا آلماینچه اورننه بر وکیل چقارغانلقدن خوارج کشیسی شول وکیلنی اوتردی .

خوارجلردن ابن « ملجم » آدلی بر فدائی حضرت علی نی مسجد گه بارغان وقتنده شهید ایتدی . بو واقعه آلتی غلافتی نك دورتنچی یلنده ، هجرتنك قرقنچی سنه سنده اولوب ، وفاتی وقتنده آلتمش اوچ یاشنده ایدی .

حضرت علی رضی الله عنه فضیلت و علویت ده بیك سیره‌ك طابله اورغان کشیلردن ایدی . علمی ، فضلی ، جومردلق و بهادرلغی مشهوردر . آنك ایله سویلشوبده آنگا مائل بولماو ممکن توکل و آنك خطبه‌لری غایت تاثیرلی ایدی .

حضرت علی نك فاطمة الزهرادن حسن ، حسین ومحسن اسملرنده اوچ ایر بالاسی بولدی . صوڭغیسی کچکنه وقتندوق وفات ایتدی .

حضرت علی دن صوڭ کوپ خلقی حضرت حسن رضی الله عنه‌گه بیعت ایتسه‌لرده اول آلتی آی دن صوڭ خلافتنی ، اوزینك آتاسی ایله صوغشقان معاویه بن ابی سفیان غه طاپشروب اوز اختیاری ایله خلیفه‌لکدن واز کیچدی . فقط بیت المالدن اوزینه کرمك معاشی بیریلوون هم حضرت علی یاقلی کشیلرگه تیلماون شرط قیلدی .

بوندن اعتبارا خلفای راشدین دوری بتوب « دولت امویه » دوری باشلانادر . معاویه‌نك خلیفه‌لك ایته باشلاوی « دولة الجماعة » واقعه سندن اعتبارا بولسه ده ، شرعا حضرت حسن نك خلافتنی طاپشر ونلدن اعتبارادر .

~~~~~~~~

« امویه » دولتی

امویلردن اون دورت کشی خلیفه بولدی . مدت خلافتلری طوقسان ایکی یل قدردر . بونلر حکومت ایتدکی زمانده اهل اسلام شرق وغربده زور فتوحات غه نائل بولدیلر .
~~~~~~~~

۱

معاویه بن ابی سفیان

(۴۱-۶۱)

اموية حکمدارلرینك برنچیسی « معاویه » بن ابی سفیان در. بو آدم رسول اکرم زماننده زکات کاتبی ایدی. صکره سوریه‌ده‌گی اسلام عسکرینه رئیسلك ایتدی. حضرت عثمان زماننده شام والیسی بولوب فوق العاده قوت ونفوذ قازاندی. حضرت حسن نك خلافتنی طاشلاوندن صوڭ مستقل حکمدار اولوب اون طوقز یل حکومت سوردی، بونڭ زماننده اسلام دولتی یخشوق زور مظفریت‌گه نائل بولدی.

معاویه قریشنڭ « اموی » خاندانغه منسوب برکشیدر. اموی‌لر ایسکیدن بیرلی عربلرگه باشلق ایتارگه تیلیلر ایدی. حضرت عثمانڭ خلیفه بولووی، اوز مقصودلرینه ایریشوحقنده آنلرغه یخشوق زور امیدلر بیرسه ده، خلافتنڭ ینه‌دن هاشمی‌لرگه‌کوچووی، یوللرن قایلی ایدی. شول سببدن، حضرت علی خلیفه بولغاچ امویلرنڭ کوبسی معاویه تیره‌سینه جیبلوب، حضرت علی گه قارشو باش کوتارگانلر ایدی.

معاویه مقر خلافتنی مدینه‌ده توگل، شام ده یاصادی. اوزی شوننه طوردی. چونکه شامده همه سیده اوز کشیلری، اوز خلقی ایدی. اما مدینه ده اوزینه یخشی قارامایه‌چقلرن بله ایدی.

معاویه حکومت ایتارگه باشلاغاچ والیلرنڭ کوبسنی آلماشدردی. هر یاققه اوز کشیلرینی قویدی. « عمرو بن العاص » نی ینه‌دن اوز اورنینه مصرغه تعیین ایتدی. ایڭ زیاده اطاعت گه کرترگه

نیوشلی اورن « عراق » قطعه‌سی ایدی . چونکه آنده حضرت علی طرفدارلری (علویلر) کوب ایدی . شوکا‌رکوره ، معاویه آنده « زیاد بن ابیه » نی یباردی . زیاد شدتلی و تدبیرلی برکشی بولغانلقدن « عراق » نی تیزدن اطاعتگه کرتدی .

معاویه تیزدن فوروده و دکزده دولت اسلامیه‌نڭ قوتلرن آرتدردی واصلاح ایتدی . روم قیصرینه صوغش آچوب قسطنطینیه اوستینه کیمه‌لر یباردی . شونده بارغان عسکر اچنده معاویه نڭ اوغلی یزید ومدینه‌گه کوچوب بارغاچ آنڭ ابووینه حضرت رسول قوناق بولغان خالد بن زید ابوایوب الانصاری حضرتلری ده بار ایدی . لکن صوغشدن برنتیجه چقمادی . عربلر قسطنطینیه ی آلا آلماینچه کیرو قایتدیلر .

حضرت خالد بن زید قسطنطینیه‌نی محاصره وقتنده وفات بولوب ، شونڭ یقیننده بریرده دفن ایتلدی . صکره هجرتنڭ ۷۵۸ نچی تاریخنده تورك پادشاهی فاتح سلطان محمد نڭ شیخی آق شمس الدین افندی حضرت خالد قبرینڭ قایده ایکانلگن طابوب بیلگوله‌تمشدر . بوقبر حاضرنده استانبولده زور زیارتگاهدر .

معاویه ، اوزی اولگاندن صوڭ حکومت نڭ اوغلی یزیدگه قالوون نغتوب قویاسی کیلگانگه کوره ، اوزی ایسان وقتدوق خلقنی اوغلینه بیعت ایتدردی . فقط حضرت علی نڭ اوغلی حضرت حسین ، دخیده برنیچه کشیلر بیعت ایتمه دیلر .

معاویه طرفندن عبدالله بن زیاد قوماندasiنده یبارلگان اسلام عسکری اورته آزیاده‌غی « جیحون » نهرینی اوتوب ترکستاننی فتح ایتدی . ایکنچی برفرقه عسکر آفریقا قطعه سنده « سودان » غه کروب شول طرفنده‌غی خلقلرنی دین اسلام ایله مشرف ایتدی .

معاویه هجرتنڭ آلتمشنجی یلنده ۷۵ یاشلرنده وفات ایتدی. اون طوقزیلی مستقل اولمق اوزره، شامده بارلقی حکومت سورووی قرق یل قدردر.

معاویه عرب داهیلرندن اولوب عقللی وسلطنتغه بیك حریص برکشی ایدی. دولت اسلامیه نی اداره ایتو حقنده کوب نظاملر توزودی واداره ٔ ملکیه اصولینی باشلاب اول قویدی. اولر آلدندن اوغلی یزیدگه کوب نصیحتلر ایتدی، مملکتنی اداره ایتو حقنده کیگاشلر بیردی.

حتی «مروان» نڭ یزیدگه بوی صونوووی شبههلی بولغانلقدن، معاویه اوغلی یزیدگه: - «مینی لحدکه قویار ایچون قبر چوقورینه مروانني توشورده، قورالگنی چقاروب اوستنه توزهب آندن بیعت آل» دیگان. یزیدده آتاسینڭ اوگرهتب قالدرووی بویونچه شولای ایتکان. مروان ایسه الوکدن ئلك نیندی خیالده قوروب طورغان بولسهده اوزینی قبراچنده و اوستنده قورال طوتقان یزیدنی کورگاچ تلهر تلهماس یزیدگه بیعت ایتکان، لکن معاویه نڭ باشینه آیاغی برلن توزتب: «اولگاندن صوڭدهمی حیله ایتهسڭ؟» دیگاننگی مشهوردر.

۲

یزید بن معاویه

(۶۱ - ۶۴)

«کربلا» وقعهسی (۱۰ محرم - ۶۱) - معاویهدن صوڭ اوغلی «یزید» حکومتگه کیچدی. لکن بو، بیك بوزوق طبیعتلی وفاسق برکشی اولدیغندن کوب کشی بوگنارغه مجبوری صورتلگنه

بیعت ایتدیلر و حسین بن علی ایله، عبدالله بن زبیر حضرتلری بیعت ایتماینچه مکه‌گه کیتدیلر. چونکه حضرت حسن خلافتنی معاویه‌گه طابشرغان وقتده حضرت حسین نڭ ولی عهد بولووینی شرط قیلغان وشونکا کوره، معاویه‌دن صوڭ خلیفه‌لك یزیدگه توکل، بلکه حضرت حسین‌گه تیوش ایدی.

عراق خلقی دخی معاویه طرفندن حضرت علی‌گه ایتلگان جبرلرنی اونوتماینچه کوڭللرنده صاقلادقلرندن، آنڭ اوغلی یزیددن آچو آلور ایچون خبر یباروب حضرت حسین‌نی کوفه‌گه چاقردیلر.

حضرت حسین نڭ یقینلری و دوست ایشلری هر نه قدر آنڭ باروون معقول کورمه‌سه‌لرده اول آنلرغه قاراماڈی. یاننده‌غی خاتون قز و بالالری ایله بارلعی یتمش کشی اولدقلری حالده مکه‌دن قوزغالوب کوفه‌گه کیتدیلر.

یزید کوفه‌ده‌گی حضرت علی طرفدارلرینی بر اختلال چغاررغه حاضرلندیلر دیب ایشتکاچ، اوز قاشنده الڭ دقتلی و تدبیرلی صانالغان کشیلردن قرداشی «عبیدالله بن زیاد» نی کوفه و عراق‌غه والی تعیین ایتکان و اول آنده باروب خلقنی یخشوق طنچلاندرغان ایدی.

بو وقتلرده حضرت حسین «کوفه» گه یقینلاشوب کیله ایدی. عبیدالله بن زیاد «عمرو بن ابی وقاص» نی چاقروب، حضرت حسین نی طوتوب آلوب اوزینه کیتررگه قوشدی.

عمرو بن ابی وقاص دورت مڭ کشیلك بر عسکر ایله حضرت حسین‌گه قارشو کیتدی. بونی ایشتکاچ حضرت حسین «کربلا» صحراسنده بر صغنه‌چق یرلرگه باشلادی. اول آراده عمرو بن ابی وقاص کیلوب یتوب حضرت حسین‌گه یالکز اوزیگنه یزیدگه باروب بیعت ایتارگه تکلیف قیلدی. حضرت حسین بونی قبول ایتمه‌دی. آخرنده ایکی طرف صوغش‌غه حاضرلنوب طورغانده، هجرتنڭ

آلتمش برنچی یلنده، محرم نڭ اوننده جمعه کون حضرت حسین رضی الله تعالی « شمر بن ذی الجوشن » آدلی بر ملعون طرفندن شهید ایتلدی هم عائله و تعلقاتنی‌ده شونده شهید ایتدیلر.

عبدالله بن زبیر نڭ امیرلك دعواسی - **کربلا** وقعه‌سی هر یردنك بیگره‌ك مدینه و مکه اهالیسنه یمان تأثیر ایتدی. بو خبر ایریشو برلن حجاز اهالیسی امویلرگه قارشو عصیان ایتوب، آنلرنڭ حکومتن طانیماس بولدیلر و حضرت حسین نڭ قانن یزیددن آلو شرطی ایله عبدالله بن زبیر حضرتلرینه بیعت ایتدیلر.

عبدالله بن زبیر حضرتلری هر نه قدر قوتلی برکشی بولسه‌ده اشنی احوال سیاسیه اقتضا ایتکانچه یورتوب مقصودلرینه ایریشه آلمادی. یزید حجاز قوزغالووینه زور اهمیت بیردی و تیزدن عسکر یباردی. آنڭ عسکری مدینه‌نی ضبط ایتوب، مقدس بر شهر بولووینه قاراماینچه، آنده بیك چرکین اشلر اشله‌دیلر. بو واقعه خلقنڭ امویلرگه دغبده نغراق نفرت ایتوووینه سبب بولدی.

امویه عسکری مکهٔ مکرمه‌گه باروب هجوم ایتارگه طورغانده یزیدنڭ وفات بولو خبری کیلگاچ عسکرنڭ حرکاتی طوقتالدی و بر آزدن صوڭ عسکر کیرو قایتوب کیتدی.

یزید آناسی ایله برلکده بایتاق مدتلر بدویلر آره‌سنده طوروب اوسمش اولدیغندن فصیح و شاعر ایسه‌ده توسکه بیك یمسز و آنڭ اوستنه خلقی‌ده بیك نچار بولغان غه کوره بیك سویکمسز برکشی ایدی.

• ذاتا، آناسی معاویه نڭ بونی اوزی اورنینه حکمدار ایتوب قالدرر ایچون قیلغان اشلریده بیك کیلشسزدر. معاویه بونی حکمدار ایته‌ر ایچون اوزی ایسانلگنده طرشوب یوروب تورلی طرفدن

رضالق آلدی ، حتی مدینه‌لیلردن بر نیچه الوغ کشیلرنڭ یزیدگه بیعت ایتماو احتماللری بولغاچ معاویه اوزی مدینه‌گه باروب آنلرنی کوچله‌ب بیعت ایتدردی .

باشدوق شول قدر کوچله‌نب بیعت آلنه‌رق حکمدار بولغان بر کشینڭ زماننده رسول الله قزینڭ اوغلی حضرت حسین‌نڭ شهید ایتلووی و اوشبو حکمدارنڭ عسکری طرفندن اسلاملرچه مقدس بولغان مدینه شهرینڭ طالانووی ، مکه شهرینڭ یاندرلووی اسلام تاریخی نڭ بیك کوڭلسز اورنلریدر .

یزیدنڭ وفاتی هجرتنڭ ٦٤نچی سنه‌سنده‌در . دورت یل حکمدارلق ایتوب یکرمی طوقز یاشنده وفات ایتکان بو حکمدارنڭ زماننده اسلام مملکتی بایتاق زورایدی . لکن اسلام تاریخی بایتاق پچراندی .

٣

ایکنچی معاویه بن یزید

(٦٤)

یزیددن صوڭ خلیفه بولغان آنڭ اوغلی معاویه تاریخده ذکر ایتلورلك برنرسه ده اشله‌مدی . فقط آتاسی کبك بوزوق طبیعتلی توگل ، ناموسلی ، حمیتلی ودیندار بر کشی ایدی . برآز صوردن‌وده بولغانغه کوره اوچ آی قدر گنه خلیفه‌لك ایتکاندن صوڭ اوز اختیاری ایله استعفا قیلوب ، بر آز مدت صوڭ وفات ایتدی .

۴

مروان بن حکم

(٦٤ - ٦٥)

مروان ، رسول الله زماننده مدینه‌دن سورولگان عاص بن حکم نڭ اوغلیدر . مروان یزید زماننده مدینه ده والی بولوب طوردی . یزید اولگاچ مدینه ، مکه وکوفه طرفلرینڭ اهالیسی عبد الله بن زبیرگه بیعت بیرو سببلی ، مروان اوزینڭ مدینه‌ده طوره آلمایه‌چغن بلوب شام غه قایتدی .

حجازده عبد الله بن زبیرنڭ قوت ونفوذی کوندن کون آرتا . خلقنڭ امویلرگه آچووی کیتکان صاین اوسه بارا ایدی .

شونڭ ایچونده شامده مروانڭ طرفدارلری آنڭ تیره‌سینه جییلوب ، آنی حکومت باشینه کیچارگه تشویق ایتدیلر . اول شونی اشله‌دی هم یزیدنڭ طول خاتونن آلوب ، یزیدنڭ کچکنه اوغلی « خالد » نی ولی عهد تعیین ایتارگه وعده بیردی . لکن حکومتنی قولینه آلوب بترگاچ خالد نی ولی عهد تعیین ایتمایئچه اوزینڭ اوغلی « عبد الملك » نی تعیین ایتدی . خالد نڭ آناسی بوڭا آچولانوب « مروان » نی برنون ده یتاغنده جاریه‌لرندن بوغدروب اوترتدی (سنهٔ هجریه ٦٥) .

امویه دولتن قوتلندرگان کشی معاویه‌ایدی . آندن صوڭ ناچارلانغان بو دولتنی ضعیف لکدن قوتقاروب یڭیدن ترگزوچی کشی اوشبو مروان در . شونڭ ایچونده ، مروان دن اوّل کیلگانلرگه « سفیانیه » وآندن صوڭ کیلگان خلفای امویه گه «مروانیه» دیب اسم بیرلمشدر .

۵

عبد الملك بن مروان

(۶۰ - ۸۶)

مروان أولتورلگاندن صوڭ آنڭ اورنینه اوغلی عبد الملك خلیفه بولدی.

اول وقتده حجاز، یمن و ایران قطعه‌لری عبدالله بن زبیر اداره‌سنده، بصره طرفلری آنڭ قرداشی مصعب اداره‌سنده و کوفه طرفلریده مختار بن عبدالله بن مسعود الثقفی آدلی بوره‌گه تابع ایدیلر.

عراق ده چوالولر باشلانغاچ کوفه ده مختار الثقفی ظهور ایدوب حضرت حسین رضی الله عنه‌نڭ قانن دعوا ایتارگه و اوزینه بیك کوب خلق ایه‌رتب قان توگارگه باشلادی. کربلا واقعه‌سنده عیبلی کورلگان کشیلرنڭ همه‌سن أوتورتب بتردی.

عبد الملك، مختار الثقفی اوستنه ایکی مرتبه عسکر یبارسه‌ده ایکیسنده‌ده مختار طرفی جیکدیلر. بو صوغشلرده حضرت حسین اوستنه باروب کربلاده صوغشوچیلرنڭ کوبسی أوترلدیلر.

امویلردن حضرت حسین نڭ أوچن آلام دیب مختارنڭ قان توگووی جیکدن آشوب کیتکاچ اوزینڭ طرفدارلریده آندن یوز چویردیلر و بصره والیسی بولغان مصعب بن زبیردن اوزلرینه یاردم صورادیلر. شول سببلی مختار ایله مصعب آره‌سی بوزولوب صوغشورغه باشلادیلر. کوفه یاننده بولغان بر صوغشده مختارنڭ عسکری جیکلدی و اوزی أوترلدی.

مختار أوترلگاندن صوڭ کوفه اطرافی عبد الله بن زبیر اداره‌سینه

کیچدی. اینلی عبد الملك نڭ شوندن باشقه رقیبی قالماغان ایدی. شونڭ ایچون الوك مصعب اوستنه عسکر یباروب آنی اوتوتدی. آندن صوك، اوزینڭ عسکر باشلغی بولغان مشهور «حجاج بن یوسف الثقفی» نی اون مڭ قدر عسکر ایله مکه‌گه عبد الله بن زبیر اوستنه یباردی.

«حجاج» مکه نی محاصره اینوب آلدی. مکه یانندەغی «ابی قبیس» طاوی اوستینه «منجنیق» (یراقدن طاش آتدره طورغان طاغان) قوردروب شهرنی طاشقه طوتدردی. طاشلرنڭ بعضیلری کعبة الله نڭ بناسینه تیوب بعض یرلرینی خراب ایتدیلر.

آخرنده حجاج (هجرتنڭ ۷۳ نجی یلنده) مکه نی ضبط ایتدی. عبد الله بن زبیرنی و باشقه بر نیچه الوغ صحابه‌لرنی شهید ایله‌دی. عبد الله بن زبیر حضرتلرینڭ آیاقلرندن آصدروب قویدی (بو اشلرنی اشله‌وچی کشی رسول الله غه خلیفه‌لك دعواسنده بولغان عبد الملك عسکرینڭ باشلغی ایدی).

مکه‌نی ضبط ایتکاندن صوڭ حجاج مدینه اوستینه کیتدی: «حضرت عثمان شهید ایتلگانده نیچون آڭا یاردم ایتمدیگز؟» دیب آنده بیك کوب کشیلرگه اذا و جفا بیردی (هجریه ۷۳).

بوندن صوڭ بتون حجاز و یمن طرفلری امویلر قولینه کروب بتدی و «حجاج» شول طرفلرغه والی تعیین ایتلدی. «حجاج» تاریخلرده «حجاج ظالم» دیب یوروتولادر.

عبد الملك مکه‌گه عسکر یباروب عبد الله بن زبیرگه هجوم ایتو برلن شغللانگان وقتده روماللولر ممالك اسلامیه‌گه هجوم ایتوب مسلمانلرنی آطنه‌ده مڭ آلتون ویرگو تولرگه مجبور ایتکانلر ایدی. لکن عبد الله بن زبیرنی اوترتب حجازنی ده اوز قولینه قاراتب استقلال کسب ایتکاندن صوڭ عبدالملك شرفی روما ایمپراطورلغی اوستنه

عسکر یاروب آنلرنی جیکدی ، بایتاق یرلرن ضبط ایتدی ، کوب اسیرلر وغنیمتماللری آلدی (سنهٔ هجریه ۷۷) .

کینه اوشبو عبدالملك زماننده ، مصر والیسی ، مشهور سردار « موسی بن نصیر » غه بیك کوب عسکر بیریلوب ، اوزینك خادمی « طارق بن زیاد » ایله آفریقاغه یبارلدی . آنلر « طرابلس غرب » ، «جزایر» مملکتلرن اوتوب « فاس » نك غرب حدودنده‌گی بحر «محیط اطلاسی » غه باروب چقدیلر . مقصودلری « سپته » بوغازی آرقیلی اسپانیاغه چغوب یاوروپانی ضبط ایتو ایدی .

دکزگه باروب تره‌لگاچ موسی بن نصیر آتینی تزلرینه قدر صوغه کرتب : « یارب ، سین عادل شاهد سن‌که . اگر بوچیکسز دریا مینم یولیمی کیسمه‌گان بولسه مین سینك جلال وعظمتکنی دخی یراقلرده طانتمچق ایدم » دیووی مشهوردر .

عبدالملك نك یمانلقلری کوب بولسه‌ده ، آنك زماننده اسلام دولتی ضعیفلنو وطارالودن قوتقاریلوب خیلی کیگایتلدی . دولت اسلامیه نك آقچه‌لری برترتیب‌گه قویلوب کوبه‌یتلدی . عبدالملك برنچی اوله‌رق اوز اسمینه آقچه صوقدردی . آقچه سینك بر یاغنده « قل هو الله احد » ایکنچی یاغنده « لا اله الا الله » هم « محمد رسول‌الله ارسله بالهدی ودین الحق » سوزلری یازلغان ایدی .

عربلر نك مشهور شاعرلرندن « فرزدق » ، « جریر » و« اخطل » اوشبو عبدالملك دورنده یتشمشلردر .

عبدالملك یکرمی بریل خلیفه‌لك ایتکاندن صونك هجرتدن سیکسان آلتنچی یلده ، آلتمش یاشنده وفات ایتدی .

٦
ولید بن عبدالملك
(٨٦ - ٩٦)

عبدالملك أولگاندن صوڭ آنڭ اورننه اوغلی « ولید » حکومتگه کیچدی . آنڭ حکومتی هجرتنڭ ٨٦ نچی یلندن ٩٦نچی یلینه قدر اون سنه دوام ایتدی . بو زمانلر امویه دولتی نڭ بیك ترقی ایتکان وبیك کوب یڭی یرلر آلغان وقتلریدر. ولید آتاسی زماننده باشلانغان ترقیات اسلامیه نی درجهٔ کمال غه ایرشدردی .

حاضرگی اسپانیا مملکتی بولونغان یرلرگه اول زمانلرده «آندالوزیا» دیلر وآنده « ۋهست غوت » قراللغی بار ایدی . لکن آنڭ زور توره‌لری اوز آره اختلافده بولونغانلقدن ، یاوروپا ایله آفریقا آره‌سنده‌غی بوغازغه یقین « سپته » قلعه‌سینی صاقلاوچی قونت « جولیانوص » اسملی برسی آفریقا طرفنده‌غی عربلر ایله آسترتن خبرله‌شوب مملکتنی آنلرغه تسلیم ایتو حقنده کیڭاشه ایدی .

آفریقا والیسی بولغان « موسی بن نصیر » بوندی برفرصتدن استفاده ایتارگه تیوش طابوب « طارق بن زیاد » اسملی بره‌ونڭ قول آستنه برنیچه کمه وعسکر بیروب هجرتنڭ ٩٢ نچی یلنده آنلرنی « آندالوزیا » نی فتح ایتارگه یباردی .

طارق بن زیاد ، حاضرگی کونده اوزینڭ اسمینه نسبتله « جبل‌الطارق » دیب یورتولن طورغان طاو یاننده‌غی « سپته » بوغازی آرقیلی چغوب اندلس‌گه کردی .

بونلرنڭ چغولرینی ایشتکاچ « ۋهست غوت » قرالی فره‌دریق عسکر جییوب قارشی بارسه‌ده ایکی آره‌ده بولغان صوغشده عربلر

جیکدیلر ، اندلس نك جنوب طرفی عربلر قولینه کیچوب مسلمان مملکتی بولدی .

آندن صوڭ اسلام عسکری « ۋەست غوت » دولتی نڭ پایتختی بولغان « طُلَيْطِلَه » (طولەدو) شهرینی ده ضبط ایدوب ، ۋەست غوت حکومتی بر مسلمان دولتنه ایلاندی . صڭره اوچ دورت یل اچنده بتون اسپانیا قطعه سی فتح اولنەرق اسلام دولتی نڭ زورلغی یاۋروپاغه دهشت بیره باشلادی .

اسپانیانڭ فتحی وقتنده آفریقا والیسی موسی بن نصیر اوزیده شونده چقتان ایدی . لکن باره طورغاچ طارق بن زیاد ایله آرەلری بوزولوب ، خلیفه گه بر برسی اوستندن شکایت ایتشه باشلادیلر . خلیفه ایکاونده عزل ایتوب شام غه چاقرتدی . ایکیسی نڭده ملکلاری حکومت طرفندن ضبط ایتلدی . موسی بن نصیر آخر عمرنده جولده سائللك ایتارگه مجبور اولمشدر . (آمریقانی کشف ایتوچی قریستوف قولومب نڭ ده باشینه شوندی برحال کیلمشدر .) موسی بن نصیر اول وقتده‌گی اسلام مأمورلرینڭ الڭ زورلرندندر .

عربلرنڭ مقصودی آق دڭزنی اسلام مملکتلری اورته‌سنده بر کول ایتوب قالدرو ایدی .

عربلر الڭ باشده اسپانیانڭ « آندالوزیا » قطعه سینه باروب چقدقلرندن بتون اسپانیانی « اندلس » دیب یوروتدیلر .

شرق سفرلری ـ عبد الملك وقتنده حکومت اشلرنده الڭ زور اورن طوتقان حجاج بن یوسف ، ولید وقتنده‌ده شوندی زور اورن طوتمقده ایدی . چونکه عبد الملك آنی اوزینڭ اوغلی ولیدگه توصیه ایتوب قالدرغان ایدی .

شوشی حجاج ولیدنڭ خلافتی وقتنده بیك زور ایکی فرقه عسکر حاضرلەب برسینی « قتیبه بن مسلم » گه وایکنچیسنی محمد بن قاسم

گه بیردی. قتیبه بخارا وسمرقندنی، محمد بن قاسم هندستاننی ضبط ایتوب قطای اچینه کرماکچی‌لر ایدی. فی الحقیقه بوعسکرلر هندستان وقطای چیکلرینه قدر باروب یتدیلر و قطای حکمدارلرندن وبرگو صوری باشلادیلر. استانبول اوستنه یبارلگان اسلام عسکری‌ده قسطنطینیه نی محاصره ایتمکده ایدی.

لکن هجرتنک ۹۵ نچی یلنده حجاج و آندن بر یل صوڭ ولید اوزی وفات بولغاچ اول یاقلرغه زور اهمیت بیرلمه‌دی.

حکومت اداره‌سی جهتندن قاراغانده حجاج اڭ زور واڭ مقتدر کشیلردندر. اوزینڭ تدبیری، عقل ودرایتی سایه‌سنده امویه دولتینی تنظیم ایتدی. آنڭ وزیرلگی وقتنده اهل اسلام بیك زور شان وشوکت قازاندی. اسلام مملکتی بیك کیڭ‌ایدی، زورایدی، هر یاقده اسلام عسکری جیڭدی.

لکن اخلاق ودیانت جهتندن قاراغانده حجاج تاریخ‌ده اسملری بیك سیره‌ك اوچری طورغان ظالملردندر. غایت اوصال، قان توگوچی. مرحمتسز بر ظالم ایدی. آنڭ طرفندن بی گناه اوله‌رق اوترلگان مسلمانلرنڭ صانی یوز یکرمی مڭدن آرتق واوزی اولگان وقتده، آنڭ طرفندن حبسلرگه یابدرلغان ایر و خاتون‌لرنڭ مقداری سیکسان مڭ قدر ایدی. اوزی غایت مدبر، فصیح واوتکون عقللی بر کشی ایدی.

حجاج خراسان قاضی سی «یحیی بن یعمر» دن قرآن غه حرکه ونقطه‌لر قویدرتدی. لکن بو قاضی آخرنده کینه حجاج نڭ ظلمنه دوچار بولدی.

ولید یتیم بالالر ایچون معلملر، قارتلر وصوقرلر ایچون خدمتچیلر قویدرتدی. فقرا وفقراغه وظیفه‌لر تعیین ایتدردی. شام‌ده زور بر جامع، مسافر خانه و خسته خانه بنا ایتدردی. مدینهٔ منوره نی هم

آنده‌غی مسجد شریفنی وقدس ده‌گی مسجد اقصانی توزه‌تدردی. کعبه ده آلتون اولاقنی قویدردی. قویولر قازیتوب. صو یوللریه آچدردی.

٧

سلیمان بن عبدالملك

(٩٦ - ٩٩)

ولید أولگاچ آنك اورنینه قرداشی سلیمان خلیفه بولدی. بونك خلیفه‌لگی باری اوچ‌گنه یل دن عبارت بولسه ده کوب قاللر توگولدی وشایان تأسف واقعه‌لر بولدی.

مثلا: الك زور فاتحلردن بولغان موسی بن نصیر ایله طارق بن زیاد، اوز آره بولغان نزاعلری ایچون، شام ده حکم ایتلوب ایکیسیك عیبلی طابلدی وبر کیسه‌ك ایکمك گه محتاج قالورلق درجه ده فقیرلك وخورلق غه توشوروله‌یلر.

موسی دن صوڭ اندلس ده والی ایتوب قالدرلغان اوغلی عبدالعزیز اوستندن شکایتلر کیلو سببلی باشی کیسدریلوب شام غه کیترتلدی.

کاشغرنی فتح ایتوچی امیر «قتیبه» عصیان ایتوب اعدام اولوندی.

سلیمان نك الك زور مقصودی استانبولنی آلو ایدی. شونك ایچون برادری «مسلمه بن عبدالملك» نی باش ایتوب استانبول اوستنه عسکر یباردی. عسکر استانبول یاننه کیلوب شهرنی محاصره ایتدی. اسلام عسکری یدی سنه قدر، استانبولنك حاضرگی «غلطه»

دیگان ایرننده طوردی. لکن آچلق ظاهر بولو سببلی اسلام عسکری مقصودینه ایریشه آلماینچه کیرو قایتوب کیتارگه مجبور بولدی.

شول محاصره ده اوزیده حاضر بولو نیتی ایله سلیمان یولغه چققان ایدی. «حلب» یانده «مرج دابق» دیگان یرده معده خسته‌لگیدن وفات ایتدی (سنهٔ هجریه ۹۹).

حاضرده استانبولنڭ «غلطه» قسمنده «عرب جامعی» دیب آتلغان مسجد شریف، شول وقت استانبولنی محاصره ایتوچی اسلام عسکرینڭ باشلغی بولغان مسلمه بن عبدالملك نڭ اثریدر.

۸

عمر بن عبد العزیز

(۹۹ - ۱۰۱)

سلیمان اولگاچ آنڭ اورنینه، قرداشینڭ «اوغلی» عمر بن عبدالعزیز خلیفه بولدی.

بو ذات امویه خلیفه‌لرینڭ اچنده اڭ زاهد وعابدیدر. عدالتده حضرت عمر الفاروق غه اوخشی ایدی. لکن بونڭ خلافتی وقتنده زور سیاسی اشلر بولمادی.

امویه خلیفه‌لری جمعه کونلری خطبه ده حضرت علی نی قارغاب کیله‌لر ایدی. عمر بن عبدالعزیز بو یمان عادتنی بترتب، آنڭ اورنینه «ان الله یأمر بالعدل والاحسان . . .» آیت کریمه سینی اوقوته باشلادی.

عمر بن عبدالعزیز زینت و بایلقنی تمام تاشلاب غایت قناعتکار بر صورتده یاشی ایدی. بونڭ اهل بیت رسول الله غه بولغان حرمت

ورعایتی اموی خاندانینك کیفنه اوخشامادیغندن ، بر خدمتچیسندن اوزن آغولاتب أوترتدیلر(سنهٔ هجریه ۱۰۱) .
خلیفه لك مدتی ایکی یل یارم قدردر. وفاتنده همه نرسه سی طورغدن صاتلوب بارلغی اون ایکی درهم کموشلك بولدی .

۹

ایکنچی یزید بن عبد الملك

(۱۰۱ - ۱۰۵)

عمر بن عبد العزیزدن صوڭ خلافت گه عبد الملك اوغلی یزید کیچدی . امویه خلیفه لرندن یزید بن معاویه گه اسمداش بولغانغه کوره ، تاریخلرده بونی « ایکنچی یزید » دیب یوروته لر .
بونڭ زماننده بولغان واقعه لرنڭ زورسی «آل مهلب » دیگان زور بر فامیلیانڭ جیکلوویدر . شامده « آل مهلب » دیگان بر خاندان بار ایدی . بونلر خلق آره سنده زور نفوذ کسب ایتکان وجومردلق ایله اسم چقارغانلر ایدی . هم اوشبو خاندان نڭ باشلغی یزید بن مهلب ایله امیر « قتیبه » آره سنده غی صووقلق امیر قتیبه نڭ أوترتلووینه سبب بولغان ایدی .
اوشبو واقعه سببلی یزید بن مهلب عمر بن عبدالعزیزنڭ خلافتی وقتنده طوتیلوب حبس گه یابلسه ده صڭره حبس دن قاچوب حکومتگه قارشی عصیان ایتدی .
خلیفه یزید اوز بنڭ قرنداشی « مسلمه » نی عسکر ایله یزید بن مهلب اوستنه یباردی. ایکی آره ده بولغان صوغشده یزید بن مهلب

طرفدارلری بیك نق جیگلوب پریشان بولدیلر. تیره یاغنده غی عسکر وکشیلرنك قایسی أوترلدی، قایسی قاچوب یوق بولدی.

یزیدنك « حبابه » اسملی بیك سویه طورغان بر جاریه سی أولگاچ شونك حسرتنه توزه آلماینچه، آندن یدی کون صوك اوزبده وفات ایتدی.

١٠

هشام بن عبدالملك

(١٠٥ - ١٢٥)

« ایکنچی یزید » دن صوك حکومت باشینه آنك قرنداشی « هشام » کیچدی.

هشامنك یکرمی یل دوام ایتکان خلافتی وقتنده ترکستانده، آناطولی‌ده و اسپانیاده بایتاق زور صوغشلر بولغالاسه‌ده، ممالك اسلامیه زورایتلمادی. بلکه کوبسنچه مملکت نك تورلی یرلرنده چققان عصیان واختلاللر باصدرلدی، لکن باشقه‌لر اوستینه ایتلگان هجوملرده بیك زور موفقیت کورلمه‌دی. حتی اسلام عسکرینك یاوروپاده برنچی مرتبه اوله‌رق جیگلوب کیرو چیگلورگه مجبور بولووی ده اوشبو هشام زماننده‌در.

شویله که: عربلر اسپانیا قطعه‌سینی اوز قوللرینه قاراتوب بترگاندن صوك، اسپانیا ایله فرانسیه آره‌سنده‌غی « پیره‌نه » طاولرن اوتوب یاوروپاغه هجوم ایتارگه ویاوروپانی ضبط ایده‌رك قوری‌دن استانبولنی کیلوب فتح ایتارگه اویلاغانلر ایدی.

اوشبو نیت ایله، اسپانیاده‌غی عربلر، شونده والی هم عسکر

باشلغی بولغان «عبدالرحمن الغافقی» آدلی برذاتنك قوماندا سنك فرانسیه اوستینه هجوم ایتدیلر. لکن «شارل مارته‌ل» اسملی برکشینك قوماندا سنده عربلرگه قارشو کیلگان خرستیان عسکری فرانسیه اچنده «پواتیه» شهری یاقننده آنلرغه اوچراب ایکی آره‌ده زور صوغش بولدی (سنهٔ هجریه ۱۱٤). ایرته دن کیچ گه قدر صوغشقاندن صوڭ عربلر جیڭلدیلر وعسکر باشلقلری عبدالرحمن شهید بولدی. صکره عرب عسکری کیرو چیگلدی.

بونده عربلرنڭ جیڭلووینه سببلرنڭ بعضیلری اوشبولردر: برنچی، مسلمان عسکرنده بیك کوب غنیمت مالی بولوب، یوروولری آور وآقرن ایدی. ایکنچی، خرستیان عسکرینڭ مقداری عربلرگه قاراغانده بیك کوب هم آنلر تیمر چلترلی کیوملر کیونگانلر وشول سببلی آنلرنی قورال برلن جراحتلاو اوڭایسز ایدی.

اسلام عسکری اوشبو «پواتیه» صوغشینه قدر هریرده جیڭگه وهر وقت اوستون کیله ایدی. بوصوغش‌ده جیڭلو آنلرنڭ برنچی مرتبه مغلوبیتلریدر.

اوشبو هشام زماننده آنا طولی ده سید حسین البطال آدلی بر قهرمان چقوب روملر ایله برنیچه مرتبه صوغشدی، استانبولنی محاصره ایتدی و حتی بر مرتبه سنده ایمپراطور قنسطنطین نی اسیر آلدی.

صوڭره صوغشلرنڭ برسنده شهید اولوب «سید غازی» قصبه‌سنده دفن ایتلدی (سنهٔ هجریه ۱۲۲). «سید بطال غازی» دیب بونڭ اسمی تللرده مشهور وحقنده بایتاق مبالغه‌لی حکایه‌لرده واردر. هشام هجرتنڭ ۱۲۵نچی یلنده، ۵۳ یاشنده وفات ایتدی.

۱۱

ایکنچی یزید اوغلی ایکنچی ولید

(۱۲۵ - ۱۲۶)

هشامدن صوڭ تختگه اوطورغان ایکنچی ولید غایت فاسق برآدم اولوب، مملکت وملت اشن قارامی، بلکه بتون وقتینی ایسروکلك واویون کولکی ایله اوتکاره ایدی. آچولانب قرآن نی یرتب آطو شبکالی شریعت وعقلغه صیمی طورغان اشلری ده کوب بولدی. بوندی اهلیتسز برکشیدڭ قول آستنده غی مملکت نڭ البته ترقی ایتو وخلقنڭ آندن ممنون بولو احتمالی یوق ایدی.

شول سببلی خلق اوزندن بیزوب باش طارتدیلر وبرنچی ولیدنڭ اوغلی اوچنچی یزیدگه بیعت ایتدیلر. ایکنچی ولید اول وقتده طرابلس‌ده‌آوده یوری ایدی. شونده وفات ایتدی (سنهٔ هجریه ۱۲۶).

۱۲

برنچی ولید اوغلی اوچنچی یزید

(۱۲۶ - ۱۲۷)

اوچنچی یزید زماننده مملکت بیك چوالچق برحالده ایدی. کوب یرلرده اختلال وعصیانلر چقدی. مأمورلر حکومتگه اطاعت ایتماسکه وبر برسیله اختلاف‌ولاشورغه باشلادیلر. بوحاللر امویه دولتی نڭ انقراضغه یوزطونووی نڭ باشی ایدی.

یزید عصیانلرنی بر درجه باصدردی واوزندن اوّلگی خلیفه ایکنچی ولید زماننده قالغان بوز وقلقلرنی بترر گه بر قدر طرشدی؛ ایسه‌ده، کوب نرسه اشلی آلمادی. چونکه مدت خلافتی باری آلتی آیدن‌غنه عبارت بولوب، ۱۲۷ نچی سنهٔ هجریه ده وفات ایتدی.

۱۳
برنچی ولید اوغلی ابراهیم
(۱۲۷)

اوچنچی یزید دن صوڭ تخت گه اوطورغان آنڭ قرنداشی ابراهیم نڭ حکومتی باری یتمش کون قدر گنه دوام ایتدی. اول تختگه اوطورغان وقتده خلق آره‌سنده اختلال بار ایدی. خصوصاً بو اختلالده سلیمان بن هشام ایله مروان حمارنڭ عصیانلریده قوشلغاچ ابراهیم آنلرغه قارشو طورا آلمادی وآنڭ حکومتی مروان طرفندن ضبط اولوندی.

۱۴
ایکنچی مروان بن محمد بن مروان

ابراهیم دن صوڭ تخت گه کیچکان ایکنچی مروان بن محمد امویه دولتی نڭ صوڭ حکمداری در.

بو مروان «مروان حمار» دیب یورتوله. بو اوزی بیك یوره‌کلی بر کشی بولسه‌ده زماننده مملکت تمام چوالدی. حکومتنڭ

اداره‌سی بوزولدی . باشده سلیمان بن هشام « غوطه » و « حمص » طرفلرنده عصیان چقاردی . مروان بونی کوچکه گنه باصدره آلسه‌ده صوڭره « ابو مسلم خراسانی » نڭ میدانغه چغووی مروانني تمام شاشرتب قالدردی .

« ابو مسلم » اسملی بر کشی خلقنڭ امویلردن طویوووندن استفاده ایدوب ، خلیفه‌لکنی بتونلای آنلردن آلورغه و « عباسی » لرغه یعنی رسول اکرم حضرتلرینڭ آتاسی عبد الله ایله بر طوغان عباس بن عبد المطلب نسلینه کوچررگه تلی ایدی . اوشبو مقصدینه ایریشور ایچون اوز اطرافینه امویلردن بیزگان بیك کوب عربلرنی جیدی . زور بر فرقه یاصاب عصیان ایتدی . « ابو مسلم خراسانی » خلقنی ابراهیم بن محمد العباسی‌گه بیعت ایتارگه اوندی ایدی .

بو فرقه آز زمان اچنده ایراننی وخراساننی ضبط ایتدی. تورلی یاقلرغه عسکرلر یباروب همیشه آلغه بارا ایدی . لکن شول وقتلرده ابراهیم بن محمد العباسی مروان طرفندن شهید ایتلدی .

اول شهید بولغاچ ، آنڭ کوفه‌ده‌گی قرنداشی بولغان عبد الله غه بیعت ایتلدی .

مروان عباسیلر ایله صوغشور ایچون ۱۲۰ مڭ قدر عسکر جیوب « موصل » شهری طرفینه کیتدی . شونڭ «زاب» یلغه‌سی بوینڭ ایکی آره‌ده صوغش بولوب مروان نڭ بتون عسکری جیگلدی . اوزی قاچدی . لکن صوڭره مصرده طوتیلوب اوترلدی . شوندن صوڭ امویه دولتی بتوب هجرتنڭ ۱۳۲ نچی یلنده خلیفه‌لك عباسیلرغه کوچدی .

عباسیلرنڭ حکومتگه کیچووینه سبب ابو مسلم خراسانی در . بو کشی باشده فقیر بر اشچی اولوب ، آولدن آولغه یوری ایدی . صوڭره سیاسی فکرگه بیریلوب حکومت اشینه قاتناشدی و اوزینڭ

بتمز توکه‌نمز غیرتی سایه‌سنده شول قدر زور بر اوزگاریش حاصل ایتارگه سبب بولدی.

اموی‌لردن ۱٤ کشی خلیفه بولوب، بارلغی ۹۱ یل حکومت ایتدیلر. بونلر حکومت ایتکان وقتده آل رسول‌گه اذا وجفا ایتو، قیامت‌گه قدر مسلمانلرنڭ کوڭللرن جراحتلی طورغان «کربلا» واقعه‌سی کبك اشلر اشله‌نو، اهل اسلام قاشنده مقدس صانالغان مکه ومدینه شیکللی شهرلرگه تجاوز ایتو، اوز منفعتلری ایچون هرنرسه‌نی فدا قیلو شیکللی نرسه‌لر بولوب اهل اسلامنڭ کوڭلن صووتسه‌ده، بونلرنڭ اسلام مملکتنی زورایتو، حکومت اسلامیه‌نی کوچه‌یتو حقنده ایتکان خدمتلرنده انکار ایتو ممکن توگلدر.

اموی‌لرنڭ حکومتی وقتنده اسلام مملکتی شمالده «فرانق» الکاسی، آق دڭز، روم مملکتی، ققفاز، قاسپی دڭزی، سیبریا؛ شرقده قطای؛ جنوبده عمان دڭزی، حبشستان، سودان، صحرای کبیر وغربده بحر محیط غربی ایله محدود ایدی.

اهل اسلامنڭ اسپانیانی ضبط ایدوب یاوروپاغه چغووی وآندن فرانسیه‌غه هجوم ایدوب بتون یاوروپاغه دهشت بیرووی کینه اوشبو اموی‌لر دورنده ایدی.

شونڭ ایله برابر، صوڭغه طابا حکومت‌گه اهلیتسز کشیلر کیچه باشلاغاچ اداره بوزولدی، قوت کیتدی، مملکت طنچسزلاندی وآخرنده حکومت بونلر قولندن بتونلای کیتوب عباسیلر قولینه کیچدی.

صوڭ

(«عباسی» لرنڭ حکومت ایتولری اوشبو «تاریخ اسلام» نڭ اوچنچی قسمنده بیان ایتله‌در.)

۱۹۶۱ انچی جلده ۲۰ انچی فیورالده جوبقا
اجیتق فانی دنیادە بقی دنیاغا کوچدی
~~[illegible]~~ کوچی خدا آرتین خابیرلی قلسه
تشنبه کونی توشده

۱۹۶۱ انچی جلده ۱۱ انچی فیورالده جمعه کونی
تشنبه کونی توشده چلرس تودلغان
سکلر جوبقا اجیتق فانی دنیادە باقی دنیا
کوچدی الله مشه ملخ صبح سے بوت آدیا
لکوچدی جنازا بولیب [illegible]
دیگه مشه ملخ [illegible] میناه [illegible]
تشلیه کونی یادح تدرد قوره
[illegible]

اوز نشریاتمزدن صوڭ باصلغان یاڭی کتابلر

باشلو آلداتمیلر	(تیاترو)	میرحیدر فیضی	۱۲ تین
یزه‌نو	»	» »	۱۲ »
فرغانچ	»	» »	۲۰ »
وزیاشلرم	(شعر)	علاءالدین خدایارف	۱۵ »
وکلسز کونلر	(حکایه)	فلان	۱۰ »
ادم قانی آتلاتمی	(تیاترو)	عبدالله امیرف	۱۵ »
خوقند اسیره‌سی	(حکایه)	احنف تانغاتارف ترجمه‌سی	۱۰ »
ادبیات گللری	(شعر)	ضیا یرمکی	۱۲ »

مکتب کتابلرندن

تل اچقچی	I	معلم حسن علی	۱۷ تین
تل آچقچی	II قرائت	» »	۱۵ »
برنچی ادوم	الفبا	معلم مطیع‌الله قادرف	۱۵ »
عقاید		معلم صلاح کمال	۱۲ »
معلومات‌مدنیه وفنیه	مصور قرائت	معلم صلاح کمال	۲۰ »
دورس یازو	(املا)	معلم حسن علی	۹ »
یاڭی املا معلمی		شاکرجان السعدی	۹ »
ادبیات معلمی	I بولم	معلم عبدالرحمن سعدی	۳۰ »
آلتون قرائت	(قرائت)	معلم عبیدالله الردودی	۱۲ »
مکتب اوچون شعرلر		معلم عبیدالله الردودی (اوزینڭ رسمی ایله)	۱۲ »

۱۵ - ۱۹۱۴ سنه اوقو وقتینه باصلوب چغه‌چق مکتب کتابلری:

تاتارمکتبی ۱ نچی کتاب اصول صوتیه اوزره ترتیب ایدلمش رسملی تورکی الفبا.
» » ۲ » » تورکی الفبا تمامنه اوقتور او چون ترتیب ایدلمش عربی الفبا.
» » ۳ » » » » » » » » » » رسملی اوقو کتابی.
» » ٤ » » ابتدائی مکتبلرنك برنچی صنفنه خصوص حساب مجموعه‌سی وعددی مثاللر برنچی جزء.
» » ۵ » » » » ۲ نچی » » حساب مجموعه‌سی وعددی مثاللر ۲ نچی جزء.
» » ٦ » » » » نچی » » حساب مجموعه‌سی وعددی مثاللر ۳ نچی جزء.
» » ۷ » » » » ۴ نچی » » حساب مجموعه‌سی وعددی مثاللر ۴ نچی جزء.

ایك صوڭغی اصولده عمومی آغشقه قاراب ترتیب ایدلگان بو کتابلرنك مکتب اداره‌لری طرفندن قبول ایدلونده شبهه یوقدر. معلم افندی ومعلمه خانملرنك باصلوب چغوبله کوزدن کیچرولری برنچی اشدر. بازوچی‌سی تجربه‌لی معلملرمزدن ع. بیکتاوی افندی.

ناشری: حسین حسینف کتبخانه‌سی اورنبورغده.

مراجعت ایچون آدرس:
г. Оренбургъ, книжный магазинъ
Х. М. ХУСАИНОВА.